

Η ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΔΙΑ ΤΩΝ ΚΑΜΠΥΛΩΝ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ J. R. HICKS

ΥΠΟ
ΜΑΡ. Ν. ΓΟΥΔΗ

I. ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΗ

Εἰς τὴν ἀγγλικὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται εἰδικώτερον μὲ τὰς μερικὰς ἰσορροπίας, ἡ ἔρευνα τοῦ προβλήματος τῆς γενικῆς ἰσορροπίας δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχη ὡς ἀφετηρίαν τὰ ἀξιώματα τῆς θεωρίας τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας καὶ νὰ στηρίζεται εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ζητήσεως. Τὰ ἀναπτυχθέντα ὑπὸ τοῦ Cassel περὶ τοῦ περὶ τοῦ μιᾶς θεωρίας τῆς ἀξίας διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην δὲν εὔρον ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν ἄγγλων συγγραφέων. Ἡ ἀγγλικὴ θεωρία ὅμως παρουσιάζει τὴν πληρεστέραν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας ἐκτὸς τῆς ἐννοίας τῆς χρησιμότητος, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ πρώτη προσπάθεια διὰ τὴν δημιουργίαν ἐνιαίας ἀρχῆς ἀναλύσεως τῶν μερικῶν ἰσορροπιῶν καὶ τῆς γενικῆς ἰσορροπίας.

Αἱ σκέψεις ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκκινεῖ ἡ νεωτέρα αὕτη κατεύθυνσις καὶ αἱ ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι τὴν θεμελιώνουν εὐρίσκουν τὴν πρώτην των διατύπωσιν εἰς τὰ ἄρθρα «A. Reconsideration of the Theory of Value» τῶν J. R. Hicks καὶ J. D. Allen (Economica, 1934). Ἡ ὠλοκληρωμένη των ὅμως μορφή καὶ ἡ πρώτη ἐφαρμογή των εἰς τὴν γενικὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν δίδονται ἀπὸ τὴν καθηγητὴν Hicks εἰς τὸ ἔργον Value and Capital (1939).

Ἡ ἰδέα τῆς ἀπομακρύνσεως τῆς ἐννοίας τῆς χρησιμότητος ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας δὲν ἀποτελεῖ πρωτοτυπίαν τοῦ Hicks. Οὔτε καὶ ἡ τεχνικὴ εἰς τὴν ὁποίαν στηρίζεται ἡ ἐπιχειρουμένη παρ' αὐτοῦ ἀνασκευὴ τῆς θεωρίας τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας εἶναι πρωτότυπος. Ὁ Hicks ἐξακολουθεῖ καὶ συμπληρώνει ὅτι εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ὁ Pareto, ἐπιδιώξας νὰ ἀποκλείσῃ ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας πᾶσαν «μεταφυσικὴν» ἐννοίαν. Ὁ Hicks ὅμως θέτει ἕνα ἀπώτερον σκοπὸν. Ἀνασκευάζων τὴν θεωρίαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας εἰς θεωρίαν τῆς ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ, ἠθέ-

λησε νὰ θεμελιώσῃ μίαν «λογικὴν θεωρίαν» τῆς «οἰκονομικῆς ἐκλογῆς» ἐνιαίως ἰσχυρὰν δι' ὅλα τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα. Ἀποδίδει δὲ εἰς αὐτὴν τὴν σημασίαν ἀπαραιτήτου μεθοδολογικῆς τοποθετήσεως παντὸς μερικωτέρου προβλήματος ἰσορροπίας διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ γενικοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας ὑπὸ τὴν ὠλοκληρωμένην του μορφήν· δηλαδὴ ἐν σχέσει πρὸς ἓν σύστημα εἰς τὸ ὁποῖον τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ τάσεων, τόσον ὑπὸ τὴν στατικὴν ὅσον καὶ τὴν δυναμικὴν τῶν ὄψιν, ἐμφανίζεται ὡς πράγματι εἶναι: ἐν σύμπλεγμα προβλημάτων πολλαπλῶν ἀλληλεπιδράσεων διαφόρων ἀγορῶν.

Ὁ καθηγητὴς Hicks εἶναι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας διὰ τῆς ὀριακῆς ἀναλύσεως. Ἀντιτίθεται εἰς τὴν θεμελιώσιν τῆς εἰς τὴν χρησιμότητα ὡς ποσότητα. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι δὲν ἀναφέρεται καθόλου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὁπαδοὺς τῆς σχολῆς τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος καὶ τὰς διαφόρους βελτιώσεις τὰς ὁποίας οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ προσεπάθησαν νὰ ἐπιφέρουν, ἀποκρούοντες τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν κατάχρησιν τῆς ἐννοίας τῆς χρησιμότητος. Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Hicks ἀπευθύνονται κατὰ τοῦ ποσοτικοῦ περιεχομένου τὸ ὁποῖον προσλαμβάνουν εἰς τὴν μαθηματικὴν διατύπωσιν τῆς θεωρίας τῆς ζητήσεως τοῦ Marshall αἱ τρεῖς ὄρχαι αἱ ὁποῖαι τὴν θεμελιώνουν, ἦτοι: ἡ τάσις τοῦ ἀτόμου ὅπως πραγματοποιήσῃ τὴν μεγαλυτέραν συνολικὴν χρησιμότητα, ὁ νόμος τῆς φθινούσης ὀριακῆς χρησιμότητος καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναλογίας τῶν ὀριακῶν χρησιμότητων τῶν ἀγοραζομένων ἀγαθῶν πρὸς τὰς τιμὰς τῶν.

Ἡ κριτικὴ τοῦ Hicks συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς:

Ἡ χρησιμότης μόνον εἰς διαφόρους βαθμοὺς δύναται νὰ νοηθῇ, ὅχι εἰς διαφόρους ποσότητας. Τὸ θεωρητικῶς δεκτὸν τῆς μετρήσεως τῆς δίδει ἀμφίβολον βάσιν εἰς τὸν νόμον τῆς φθινούσης ὀριακῆς χρησιμότητος. Ἡ συνολικὴ καὶ ἡ ὀριακὴ χρησιμότης, αἱ δεδομένα ἀνάγκαι ὡς συνάρτησις χρησιμότητος, ἀδυνατοῦν νὰ στηρίξουν μίαν ἀκριβῆ θεωρίαν τῆς ζητήσεως, διότι ἡ ποσοτικὴ τῶν ἐμφάνισις εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας εἰσάγει εἰς αὐτὸ μαθηματικῶς ἀπροσδιορίστους παράγοντας. Οὔτε δὲ εἶναι καὶ ἐννοιαὶ ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τῆς ἀγορᾶς. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ἀγορὰν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐπὶ ἄλλων βάσεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἤδη τεθῆ ἀπὸ τὸν Pareto εἰς τὸ ἔργον του *Manuel d'Economie Politique* (1909): αἱ καμπύλαι ἀδιαφορίας τὰς ὁποίας ὁ Pareto χρησιμοποιεῖ, ὅπως καὶ ὁ Edgeworth πρὸ αὐτοῦ, διὰ τὴν μελέτην τῶν σχετιζομέ-

νων ἀγαθῶν παρέχουν τὸ μέσον διὰ μίαν νέαν ἐρμηνείαν τοῦ προβλήματος τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας.

Τὰς καμπύλας ἀδιαφορίας υἱοθετεῖ καὶ ὁ Hicks, καθόσον ἐπ' αὐτῶν ἡ ἐκάστοτε σημασία τῆς ὀριακῆς ποσότητος δεδομένου ἀγαθοῦ ἐμφανίζεται ὄχι πλέον εἰς μέγεθος χρησιμότητος, ὅπως ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος, ἀλλ' εἰς ποσότητα ἄλλου δεδομένου ἀγαθοῦ. Ἡ σχετικὴ ἀνάπτυξις εἰς τὸ Manuel d'Économie Politique ἀποτελεῖ οὐσιώδη πηγὴν τῆς θεωρίας τοῦ Hicks καὶ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν κατανόησίν της, δι' αὐτὸ καὶ ἀσχολούμεθα κἄπως ἐκτενῶς μὲ αὐτήν.

Ὁ Pareto, ὁ ὁποῖος δὲν ὀμιλεῖ περὶ χρησιμότητος ἀλλὰ περὶ «ὠφελιμότητος», ἀξιοῖ ὅτι ἐκκινῶν ἀπὸ «τὸν προσδιορισμὸν τῶν ποσοτήτων τῶν ἀγαθῶν αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν συνδυασμοὺς ἀδιαφόρους διὰ τὸ ἄτομον» κατορθώνει νὰ στηρίξη τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας ἀπλῶς εἰς ἓν «δεδομένον τῆς πείρας» χωρὶς τὴν ἀνάμιξιν ἐννοιῶν μεταφυσικῶν. Ἐπιδιώκει δὲ αὐτὴν τὴν μεταβολὴν κατόπιν τῆς διαπιστώσεως ὅτι ἡ ὅλη ἀνάπτυξις τῆς θεωρίας τῆς «ὠφελιμότητος» ἔχει στηριχθῆ εἰς ἓν «ἀσθενὲς σημεῖον», τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὴν μαθητικὴν τῆς ἐπεξεργασίαν, ἔχει δὲ τονισθῆ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸν Fisher: ἡ θεωρία αὐτὴ παραβλέπει ὅτι ἡ ὠφελιμότης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθῆ ὡς ποσότης ἢ μόνον εἰς τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τῶν ἀγαθῶν τῶν ὁποίων ἡ ὠφελιμότης ἐξαρτᾶται ἀπὸ μόνην τὴν ἴδιαν αὐτῶν ποσότητα, ἐνῶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας περιπτώσεις παραμένει ἀπροσδιόριστος καὶ μετὰ τὸν καθορισμὸν μονάδος μετρήσεώς της. Ἐπομένως, τονίζει ὁ Pareto, ὁ περιορισμὸς τῆς ἐρεύνης εἰς τὴν ἐξάρτησιν τῆς ὠφελιμότητος ἐκάστου ἀγαθοῦ ἀπὸ μόνην τὴν διαθέσιμον ποσότητά του ἀποτελεῖ ἀπλοποίησιν τοῦ προβλήματος ἀπαιτοῦσαν συμπλήρωσιν. Ἡ προσοχὴ πρέπει νὰ στραφῆ εἰς τὰ «σχετιζόμενα» ἀγαθὰ, εἰς τὰς περιπτώσεις δηλαδὴ εἰς τὰς ὁποίας «ἡ παρεχομένη ὠφελιμότης ἀπὸ τὴν κατανάλωσιν ἑνὸς ἀγαθοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατανάλωσιν ἄλλων ἀγαθῶν».

Ἡ ἀλληλεξάρτησις αὐτὴ τῆς καταναλώσεως τῶν ἀγαθῶν προκύπτει ὑπὸ τὰς ἐξῆς διαπιστώσεις :

α) Ἡ συνδυασμένη κατανάλωσις ὀρισμένων ἀγαθῶν ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν εἰς μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμὸν ἀναγκαίαν διὰ τὴν ἱκανότητα τόσον τοῦ ἑνὸς ὅσον καὶ τοῦ ἄλλου ἀγαθοῦ ὅπως καλύψουν συγκεκριμένην ἀνάγκην. Ἡ περίπτωσις ἡ ὁποία μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν ὑπὸ εὐρυτέραν ἢ στενωτέραν ἐννοιαν συμπληρωτικῶν ἀλλήλων ἀγαθῶν, ὅπως εἶναι ἡ λάμπα καὶ τὸ πετρέλαιον, τὸ ποτήριον καὶ ὁ οἶνος. β) Ὁρισμένα ἀγαθὰ ἔχουν

ἐν σχέσει πρὸς δεδομένον σύστημα καταναλώσεως, ιδιότητος συγγενεῖς εἰς βαθμὸν καθιστῶντα δυνατὴν τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο χωρὶς αὐτὸ νὰ φέρῃ μεταβολὴν ἢ τοῦλάχιστον αἰσθητὴν μεταβολὴν, εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀτόμου. Πρόκειται περὶ τῶν ὑποκαταστάσεων ἀλλήλων ἀγαθῶν. Ὅσακις ἐπομένως ὑπάρχει σχέσις ἐξαρτήσεως εἰς τὴν κατανάλωσιν τῶν ἀγαθῶν ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν, ἢ «ὠφελιμότης τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς καταναλώσεις ἄλλων τῶν ἄλλων».

Χαρακτηριστικὸν τῆς πρώτης περιπτώσεως εἶναι ὅτι τὸ μέγεθος τῆς ἱκανοποιήσεως ἐκ τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ ἢ ἐκ δεδομένης ποσότητος τοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν συνύπαρξιν τοῦ ἄλλου ἢ τῆς προσηκούσης ποσότητος τοῦ ἄλλου. Ἡ «στοιχειώδης ὠφελιμότης» ἑνὸς τοιούτου ἀγαθοῦ,¹ (ἢ ὀριακὴ τοῦ χρησιμότητος) ἐλαττοῦται μὲν κατὰ κανόνα ὅταν αὐξάνη ἢ ἴδια τοῦ ποσότητος (ἐκτὸς εἰδικῶν περιπτώσεων) ἀλλὰ αὐξάνει ὅταν αὐξάνη ἢ ποσότητος τοῦ ἄλλου ἢ τῶν ἄλλων συμπληρωτικῶν τοῦ ἀγαθοῦ.

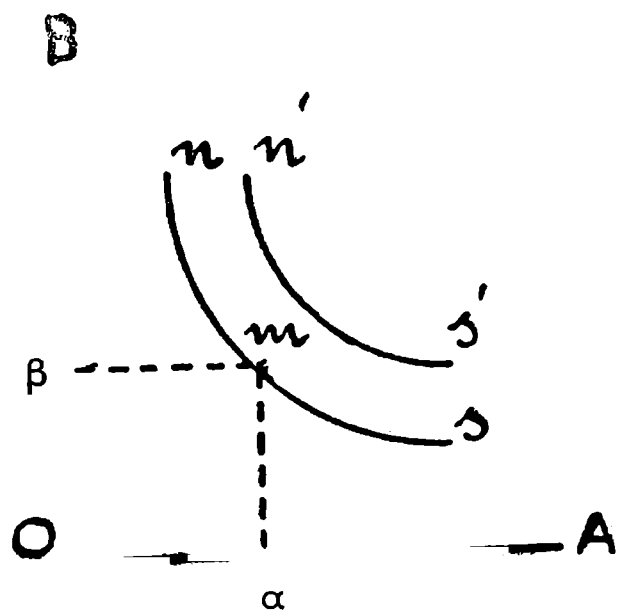
Χαρακτηριστικὸν τῆς δευτέρας περιπτώσεως εἶναι ὅτι τὸ ταῦτόσημον τῶν ἀγαθῶν διὰ τὸ ὑποκείμενον ἐπιτρέπει τὴν χρησιμοποίησιν ποσότητος τοῦ ἑνὸς εἰς τὴν θέσιν ποσότητος τοῦ ἄλλου. Ἐφ' ὅσον δὲ ὑφίσταται αὐτὴ ἢ σχέσις μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν, ἢ στοιχειώδης ὠφελιμότης ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ἐλαττοῦται ὄχι μόνον ὅταν αὐξάνη ἢ ἴδια αὐτοῦ ποσότητος ἀλλὰ καὶ ὅταν αὐξάνη ἢ ποσότητος τοῦ ἄλλου, ἔστω καὶ ἐὰν ἢ ἴδια τοῦ ποσότητος παραμένῃ ἀμετάβλητος (καὶ ἀντιστρόφως ὅταν πρόκειται περὶ μειώσεως, ὄχι αὐξήσεως ποσότητος). Ἐπομένως ἐπὶ συμπληρωτικῶν ἀλλήλων ἀγαθῶν, διὰ νὰ αὐξήσῃ ἢ ἱκανοποιήσῃ τοῦ ὑποκειμένου τὸ ὁποῖον ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του ἕνα συνδυασμὸν ποσοτήτων ἐκ δύο δεδομένων ἀγαθῶν πρέπει αἱ ποσότητές των νὰ αὐξήσουν κατὰ τὸ προσηκόν μέτρον. Ἄλλως εἶναι ἀδιάφορον διὰ τὸ ὑποκείμενον ἐὰν διαθέτῃ ἕνα νέον συνδυασμὸν τῶν δύο ἀγαθῶν ὅπου ἢ ποσότητος τοῦ ἑνὸς ἔχει αὐξήσῃ, ἐφ' ὅσον ἢ αὐξήσῃ αὐτὴ δὲν συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν κατάλληλον αὐξήσιν τῆς ποσότητος τοῦ ἄλλου. (Αὐτὰ ἰσχύουν κατὰ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀπόλυτον τρόπον, καθ' ὅσον ἢ σχέσις συμπληρωτικότητος εἶναι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον στενὴ.)

Ἀντιθέτως, ἐὰν εἰς δεδομένον συνδυασμὸν δύο ὑποκαταστάσεων ἀγαθῶν ἢ ποσότητος τοῦ ἑνὸς αὐξήσῃ χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴ

1. Δεδομένης μιᾶς ποσότητος ἀγαθοῦ «τὸ πηλίκον τῆς ἱκανοποιήσεως ἐκ μιᾶς προσθέτου ἀπειροστικῆς ποσότητός του διὰ τῆς ποσότητος ταύτης» (Pareto).

εἰς τὴν ποσότητα τοῦ ἄλλου δημιουργεῖται νέος συνδυασμός, παρέχων μεγαλύτεραν ἱκανοποίησιν εἰς τὸ ἄτομον παρὰ ὁ πρῶτος. Εἶναι ὁμοῦς ἀδιάφορον διὰ τὸ ὑποκείμενον ἐὰν θὰ διαθέτῃ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον μεταξὺ ἀριθμοῦ συνδυασμῶν ποσοτήτων ἐκ τῶν δύο ἀγαθῶν ἐφ' ὅσον ὁ εἷς προκύπτει ἀπὸ τὸν ἄλλον δι' ὑποκαταστάσεως ποσότητος τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ εἰς ποσότητα τοῦ ἄλλου, εἰς σχέσιν τοιαύτην ὥστε ἡ ζημία εἰς ὠφελιμότητα ἀπὸ τὴν μείωσιν τῆς ποσότητος τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ νὰ ἀναπληρῶνεται ἀπὸ τὸ κέρδος εἰς ὠφελιμότητα τὸ ὁποῖον φέρει ἡ αὔξησις τῆς ποσότητος τοῦ ἄλλου. Ὅλοι οἱ συνδυασμοὶ τοὺς ὁποίους ἐκτιμᾷ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἐξ ἴσου τὸ ἄτομον ἀποτελοῦν δι' αὐτὸ συνδυασμοὺς ἀδιαφορίας. Ἡ μεταξὺ των σχέσις ἀδιαφορίας δύναται νὰ διατυπωθῇ διαγραμματικῶς μὲ τὰς καμπύλας τὰς ὁποίας πρῶτος ὁ Edgeworth (Mathematical Psychics) ἀπεκάλεσε καμπύλας ἀδιαφορίας.

Αἱ καμπύλαι ἀδιαφορίας σχηματίζονται ἐν σχέσει πρὸς δύο καθέτους πρὸς ἀλλήλους ἄξονας μετρῶντας τὰς ποσότητας ἑξ ἑκατέρων ἀγαθῶν. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν διέρχεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ διαγράμματος τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἱκανοποιήσεως διὰ τὸ ἄτομον. Δηλαδή ὅλα τὰ σημεῖα ὅπου συναντῶνται ἀνά δύο εὐθεῖαι ἀποτελοῦσαι ἐκάστη κάθετον εἰς ἕνα τῶν ἀξόνων εἰς σημεῖον τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ εἰς ὠρισμένην ποσότητα τοῦ

Διάγρ. 1

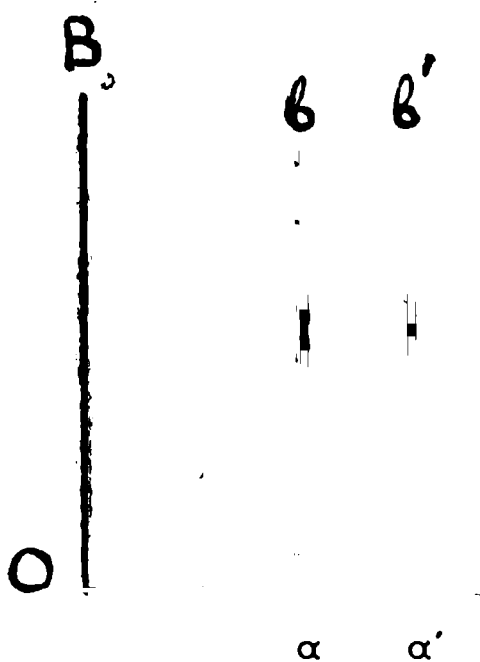
μετρούμενου ἐπὶ τοῦ ἄξονος ἀγαθοῦ, ἐφ' ὅσον τὰ ζεύγη αὐτὰ τῶν εὐθειῶν δεικνύουν συνδυασμοὺς ποσοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν ἀντιπροσωπεύοντας τὴν αὐτὴν ὠφελιμότητα διὰ τὸ ἄτομον. Οἱ συνδυασμοὶ τοὺς ὁποίους παριστᾷ μία τοιαύτη καμπύλη, ὡς ἔχοντες τὴν

αύτην σημασίαν διά τὸ ἄτομον, συνιστοῦν συνδυασμοὺς άδιαφόρους δι' αὐτό.

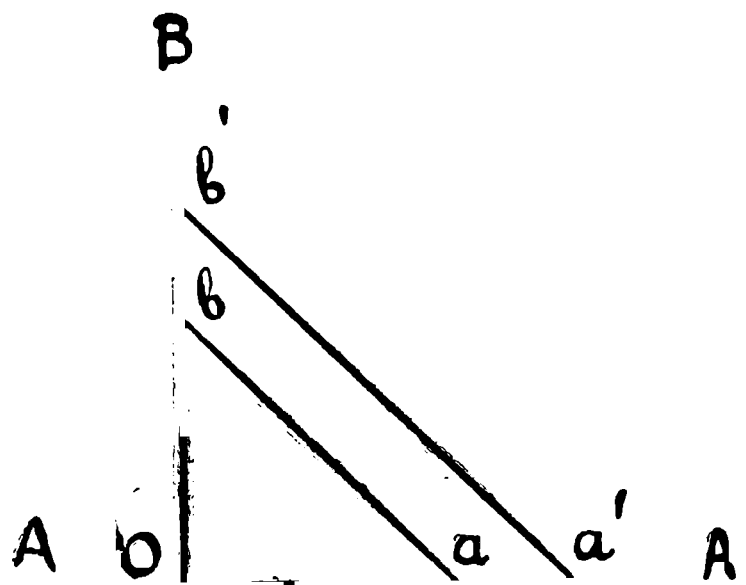
Οὕτω ἐπὶ τοῦ άνωτέρω διαγράμματος ὄλα τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα διέρχεται ἡ καμπύλη άντιστοιχοῦν πρὸς συνδυασμένας ποσότητες τῶν δύο άγαθῶν μεταξύ τῶν ὁποίων οὐδεμίαν προτίμησιν ἔχει τὸ ἄτομον. "Ολοι ἔχουν δι' αὐτὸ τὴν ἰδίαν σημασίαν μὲ τὸν συνδυασμὸν τῶν ποσοτήτων $O_b + O_a$ ὁ ὁποῖος άντιστοιχεῖ εἰς τὸ σημεῖον m τοῦ διαγράμματος ὅπου συναντῶνται αἱ εὐθεῖαι b_m καὶ a_m . Ἐάν ὁ συνδυασμὸς m ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς ποσότητας 1 χιλιόγραμμα τοῦ άγαθοῦ A (ἄρτου π.χ.) καὶ 1 χιλιόγραμμα τοῦ άγαθοῦ B (οἴνου π.χ.) οἱ ἄλλοι συνδυασμοὶ άδιαφορίας θὰ ἀποτελοῦνται π.χ. ἀπὸ τὰς ποσότητας 1,6 χιλ. τοῦ άγαθοῦ A + 0,7 τοῦ B, 1,4 τοῦ A + 0,8 τοῦ B, 0,8 τοῦ A + 1,4 τοῦ B κ.ο.κ. (παράδειγμα Pareto).

Συνδυασμοὶ άδιαφορίας οἱ ὁποῖοι θὰ εἶχον μεγαλυτέραν ὠφελιμότητα διά τὸ ἄτομον, π.χ. 2 χιλιόγραμμα ἐκ τοῦ A + 2 χιλιόγραμμα ἐκ τοῦ B, θὰ ανῆκον εἰς άνωτέραν καμπύλην άδιαφορίας, ἡ ὁποία θὰ εἶχε μεγαλύτερον δείκτην ὠφελιμότητος, π.χ. εἰς τὴν καμπύλην m' ἐπὶ τοῦ διαγράμματος, εἴαν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ σημεῖον m' παριστᾷ τὸν συνδυασμὸν τεῦτον. Ἡ καμπύλη δὲ αὐτὴ θὰ συγκεντρῶνη ὄλα τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα παριστοῦν συνδυασμοὺς ποσοτήτων μεταξύ τῶν ὁποίων δὲν ἔχει προτίμησιν τὸ ὑποκείμενον.

Δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἐπὶ τῆς δεδομένης ἐπιφανείας ἀπει-

Διάγρ. 2

Διάγρ. 3

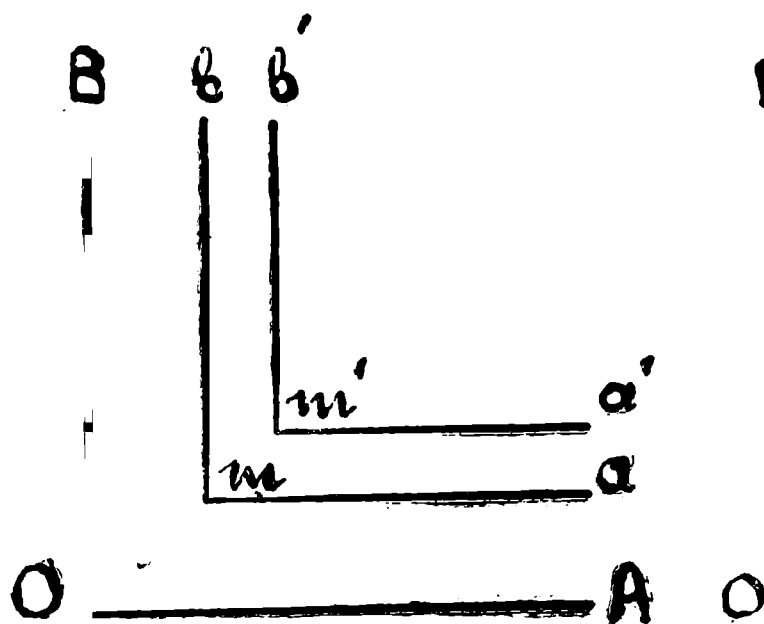
ρίαν καμπυλών άδιαφορίας. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν θὰ διαφέρει ἀπὸ τὰς λοιπὰς κατά τὸν δείκτην ὠφελιμότητος, καθ' ὅσον δηλαδὴ θὰ αντι-

στοιχεῖ εἰς σειρὰν συνδυασμῶν ποσοτήτων μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας ὠφελιμότητος ἀπὸ τὰς λοιπὰς. Τὴν σχέσιν αὐτὴν τῶν καμπυλῶν προσδιορίζει ἡ θέσις των ἐπὶ τοῦ διαγράμματος, δηλαδὴ ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα ἀπόστασις των ἀπὸ τοῦ σημείου ὅπου συναντῶνται οἱ ἄξονες. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τὴν «φωτογραφίαν» τῶν προτιμήσεων τοῦ ἀτόμου ὅσον ἀφορᾷ τὰ δύο δεδομένα ἀγαθὰ.

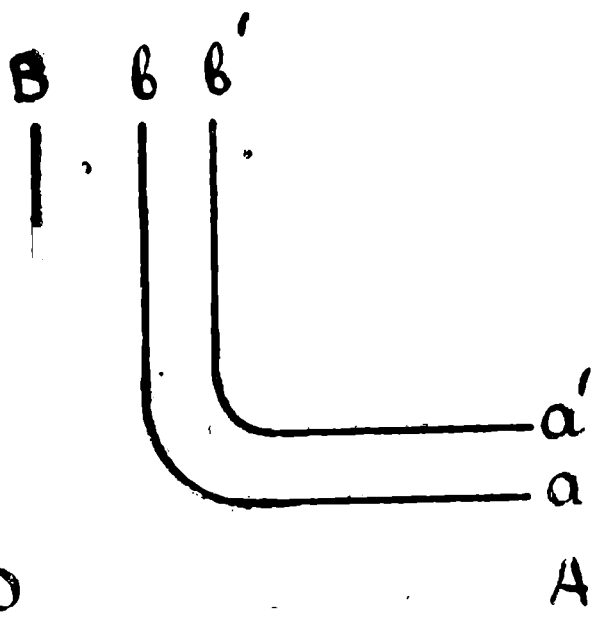
Τὸ σχῆμα τῶν καμπυλῶν ἀδιαφορίας ποικίλλει ἀναλόγως τῆς σχέσεως ἐξαρτήσεως ἡ ὅποια συνδέει τὴν κατανάλωσιν τῶν λαμβανόμενων ἀγαθῶν :

Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅπου ἐκ τῶν δύο δεδομένων ἀγαθῶν Α καὶ Β μόνον τὸ ἀγαθὸν Α ἔχει ὠφελιμότητα διὰ τὸ ὑποκείμενον, ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας θὰ ἔχη τὸ σχῆμα παραλλήλου πρὸς τὸν ἄξονα ὃ ὁποῖος παριστᾷ τὰς ποσότητας τοῦ μὴ «ὠφελίμου» ἀγαθοῦ. Αὐτὸ δὲ θὰ σημαίη ὅτι εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὸ ὑποκείμενον ποῖαν ποσότητα ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ Β διαθέτει. Ἡ ἱκανοποίησις του προσδιορίζεται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰς αὐξομειώσεις τῆς ποσότητος τοῦ ἀγαθοῦ Α. Ἐπομένως ὅλα τὰ σημεῖα τῆς καθέτου ab ἀποτελοῦν σημεῖα ἀδιαφορίας διὰ τὸ ἄτομον. Ἡ κάθετος ab' δεικνύει ἄλλην σειρὰν ἀδιαφορίας, ἀνωτέρας ὠφελιμότητος, διότι ἀντιστοιχεῖ εἰς μεγαλυτέρας ποσότητας τοῦ Α ἢ ἡ πρώτη (διάγρ. 2).

Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅπου ἡ σχέσις τῶν ἀγαθῶν εἶναι τοιαύτη

Διάγρ. 4

Διάγρ. 5

ὥστε αἱ ποσότητες τοῦ ἑνὸς νὰ ὑποκαθίστανται εἰς ποσότητας τοῦ ἄλλου, πάντοτε κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, αἱ γραμμαὶ ἀδιαφορίας εἶναι διαγώνιοι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄξονος εἰς τὸν ἄλλον, συναντῶσαι τοὺς

ἄξονας εἰς σημεῖα ἀντιστοιχοῦντα εἰς ποσότητας τῶν δεδομένων ἀγαθῶν αἱ ὁποῖαι τελοῦν ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην εἰς τὴν σχέσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν τὰ ἀγαθὰ ὑποκαθίστανται τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο (διάγρ. 3).

Ἐὰν ὑφίσταται τόσον στενὴ σχέσις συμπληρωτικότητος μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν ὥστε νὰ ἀπαιτεῖται πάντοτε συνδυασμὸς τῶν εἰς αὐστηρῶς καθωρισμένης ποσότητας, αἱ καμπύλαι ἀδιαφορίας θὰ σχηματίζουσι ὀρθὰς γωνίας, διότι οὐδεμίαν πρόσθετος ποσότης τοῦ ἑνὸς μόνον ἀγαθοῦ ὑπὲρ τὴν ὑπείσερχομένην εἰς τὸν αὐστηρῶς καθωρισμένον συνδυασμὸν τῶν δύναται νὰ ὑποκατασταθῇ εἰς ποσότητα τοῦ ἄλλου· ἐπομένως πᾶσα τοιαύτη πρόσθετος ποσότης θὰ ἦτο ἄχρηστος διὰ τὸ ἄτομον. Ὅσον ὀλιγώτερον αὐστηρὰ εἶναι ἡ σχέσις συμπληρωτικότητος τῶν ἀγαθῶν τόσον ἡ γωνία τῆς καμπύλης στρουγυλοῦται, δεικνύουσα ὅτι εἶναι δυνατὴ ἢ εἰς περιωρισμένον μέτρον ὑποκατάστασις μικρῶν ποσοτήτων τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ εἰς μικρὰς ποσότητας τοῦ ἄλλου ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς καμπύλης (διάγρ. 5).

Ὡς τυπικὴν ὁμοίαν μορφήν τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας ὁ Pareto λαμβάνει τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν σχέσιν ὑποκαταστάσεως. Εἶναι αὕτη τὴν ὁποῖαν ἐχρησιμοποίησε διὰ νὰ ἀναλύσῃ τὴν σχέσιν ἀδιαφορίας εἰς τὴν ἐκτεθεῖσαν ἀνωτέρω περίπτωσιν (σ. 301). Αἱ ιδιότητές της εἶναι αἱ ἑξῆς :

Πρῶτον, πᾶσα ἐφαπτομένη αὐτῆς, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου συναντᾷ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον ἄξονα σχηματίζει ὀξείαν γωνίαν μετὰ τὸν ἄξονα. Αὐτὸ ἐκφράζει τὴν χαρακτηριστικὴν ἀρχὴν τὴν ὁποῖαν ἀπεικονίζει ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας : πᾶσα αὐξήσις τῆς ποσότητος τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ πρέπει νὰ ἀντισταθμίζεται μετὰ μείωσιν εἰς τὴν ποσότητα τοῦ ἄλλου.

Ἡ δευτέρα ιδιότης εἶναι ὅτι αἱ καμπύλαι σχηματίζονται κυρταὶ πρὸς τοὺς ἄξονας. Αὐτὸ ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι διὰ νὰ ἀντισταθμισθῇ ἢ αὐξήσις τῆς ποσότητος τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ κατὰ μίαν μονάδα ἀπαιτεῖται παραίτησις ἀπὸ ποσότητα ἐκ τοῦ δευτέρου ὅλον ἐν μικροτέραν ἐνόσω ἢ συνολικὴ ποσότης τοῦ πρώτου αὐξάνει.

Ἡ «φωτογραφία» τῶν προτιμήσεων τοῦ ἀτόμου ἐν σχέσει πρὸς τὰ δύο δεδομένα ἀγαθὰ, τὴν ὁποῖαν δίδει ἡ ἐπιφάνεια ἀδιαφορίας ἀρκεῖ εἰς τὸν Pareto «διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας». Αἱ σειραὶ τῶν συνδυασμῶν ἀδιαφορίας ἀποτελοῦν τὸ ἐμπειρικὸν δεδομένον τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς σημεῖον ἐκκινήσεως διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος.

Δὴν πρόκειται νὰ ἀσχοληθῶμεν μετὰ τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας τοῦ Pareto. Ἀπλῶς σημειώνομεν τὰς γενικὰς γραμμὰς ἐπὶ τῶν ὁποῖων ἀναπτύσσεται :

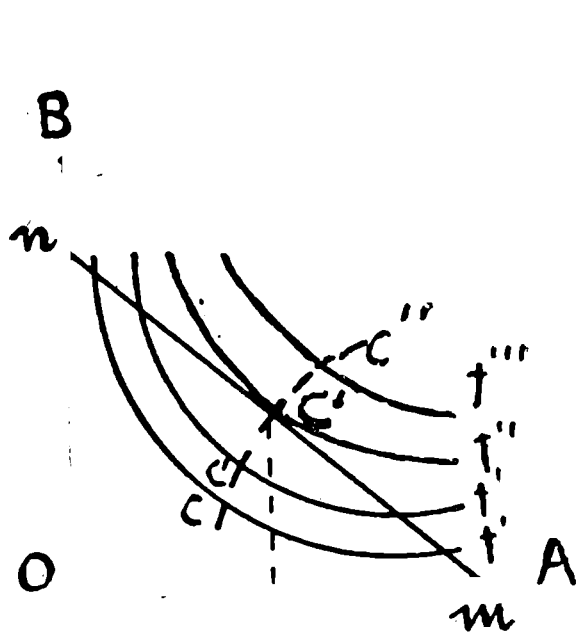
Δεδομένων τῶν προτιμήσεων τοῦ ἀτόμου ἐν σχέσει πρὸς τὰ δύο δεδομένα ἀγαθὰ, ἡ τάσις τοῦ ὄπως τὰς ἱκανοποιήσῃ κατὰ τὸν πληρέστερον τρόπον, δηλαδὴ ἡ προσπάθειά του ὄπως φθάσῃ εἰς καμπύλην ὅσον τὸ δυνατόν ἀνωτέρας ὠφελιμότητος, συναντᾷ ἐμπόδια¹. Τὸ πρόβλημα τῆς γενικῆς ἰσορροπίας συνίσταται εἰς τὰ τρία προβλήματα τῆς ἰσορροπίας τῶν προτιμήσεων, τῆς ἰσορροπίας τῶν ἐμποδίων καὶ τῆς συμπτώσεως τῆς ἰσορροπίας τῶν προτιμήσεων καὶ τῶν ἐμποδίων. Ἐάν λάβωμεν τὴν περίπτωσιν μιᾶς ἀπλῆς ἀνταλλαγῆς ἴδου πῶς προκύπτει, κατὰ τὸν Pareto, ἡ ἰσορροπία τῶν προτιμήσεων καὶ τῶν ἐμποδίων. Διὰ τὸ ἄτομον τὸ ὁποῖον προτίθεται ν' ἀνταλλάξῃ, συμφώνως πρὸς τὰς προτιμήσεις του, ποσότητα ἑνὸς ἀγαθοῦ τὸ ὁποῖον διαθέτει ἔναντι ποσότητος ἄλλου ἀγαθοῦ τὸ ὁποῖον διαθέτει ἕτερον πρόσωπον, αἱ προτιμήσεις τοῦ δευτέρου αὐτοῦ προσώπου ἀποτελοῦν ἐμπόδια. Αὐτὸ δὲ εἶναι ἀμοιβαῖον. Ἡ ἰσορροπία προκύπτει ἐπομένως ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν προτιμήσεων καὶ ἐμποδίων. Ἐπέρχεται εἰς τὸ σημεῖον ὄπου, δεδομένης τῆς προσπάθειας ἀμφοτέρων τῶν ἀτόμων ὄπως πραγματοποιήσουν συνδυασμὸν εἰς ποσότητος τῶν δύο ἀγαθῶν ἀναγόμενον εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ἀνωτέραν καμπύλην ἀδιαφορίας, αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται κατὰ τὸ ἀνώτατον δυνατόν μέτρον δι' ἀμφότερα τὰ μέρη.

Ὁ Pareto παρομοιάζει τὸ διάγραμμα ὄπου σχηματίζονται αἱ καμπύλαι ἀδιαφορίας πρὸς τοπογραφικὸν χάρτην τοὺς δὲ δείκτας ὠφελιμότητος ἐπ' αὐτοῦ πρὸς σημεῖα εὐρισκόμενα εἰς ὠρισμένον ὕψος ἀπὸ μίαν ὀριζοντίαν ἐπιφάνειαν. Αἱ καμπύλαι ἀδιαφορίας ἀναλόγως τοῦ δείκτου ὠφελιμότητος τὸν ὁποῖον φέρει ἐκάστη ἀντιστοιχοῦν πρὸς ὠρισμένην ἀπόστασιν ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἐπιφανείας ὡσάν νὰ ἦσαν σημεῖα ἐπὶ ἑνὸς λόφου, ὁ ὁποῖος θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῇ λόφος τῆς ὠφελιμότητος. Τὸ ἄτομον τὸ ὁποῖον θὰ διέθετε ὠρισμένον συνδυασμὸν δύο δεδομένων ἀγαθῶν, ἀναλόγως τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἀνήκε ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς θὰ εὐρίσκετο εἰς ὠρισμένον σημεῖον τοῦ λόφου. Ἡ τάσις τοῦ ὄπως ἐπιτύχῃ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ὠφελιμότητα ὀμοιάζει πρὸς ἀνάβασιν ἐπὶ τοῦ λόφου ὠφελιμότητος, διότι ὅσον ὕψηλότερον ἐπὶ τοῦ λόφου ἐπιτυγχάνει νὰ φθάσῃ, τόσοσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ὠφελιμότης τὴν ὁποίαν θὰ ἀποκτήσῃ. Ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον διανύει τὸ ἄτομον ἀνερχόμενον, δηλαδὴ ἡ σειρά τῶν συνδυασμῶν ποσοτήτων τοὺς ὁποίους λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν δυνατόν συμφερότερον ἀποτελεῖ μίαν «ἀτραπὸν» (γραμμὴ πρὸς ἐπὶ τοῦ διαγράμματος 6).

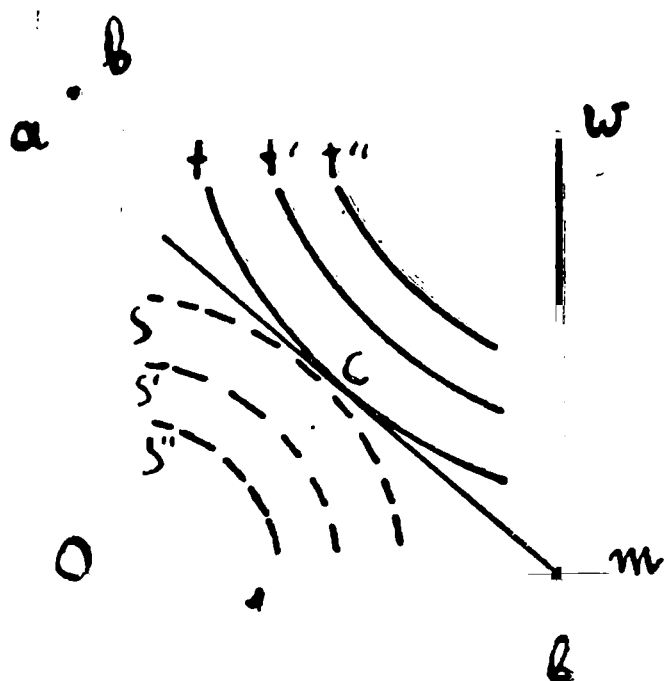
1. Τοιαῦτα ἐμπόδια ὁ Pareto ἀναφέρει τὰς προτιμήσεις τῶν προσώπων μετὰ τῶν ὁποίων συναλλάσσεται τὸ ἄτομον ὅταν τὰ δύο μέρη πρόκειται νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀπὸ δεδομένην ποσότητα τοῦ ἐπιθυμουμένου ἀγαθοῦ τὴν ἀνάγκην παραγωγῆς τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ἄλλων τὸ μὴ διαθέσιμον τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τὸν ἀπαιτούμενον τρόπον καὶ χρόνον.

Τὸ σημεῖον ὅπου μία «ἀτραπὸς» ἐφάπτεται μιᾶς καμπύλης ἀδιαφορίας ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον ἰσορροπίας τῶν προτιμήσεων τοῦ ἀτόμου. διότι ἐὰν τὸ ἄτομον ἐπροχώρει πέραν τοῦ σημείου αὐτοῦ θὰ συνήντα καμπύλην μικροτέρας ὠφελιμότητος.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἀνταλλαγῆς, δεδομένου ὅτι αἱ προτιμήσεις τοῦ ἑνὸς μέρους ἀποτελοῦν τὰ ἐμπόδια διὰ τὸ ἕτερον, ἡ ἰσορροπία μεταξύ προτιμήσεων καὶ ἐμποδίων ἐπέρχεται ὅταν συμπίπτουν αἱ ἀτραποὶ τῶν δύο μερῶν, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἡ κοινὴ ἀτραπὸς ἐφάπτεται ταυτοχρόνως δύο καμ-

Διάγρ. 6

Διάγρ. 7

πυλῶν ἀδιαφορίας τῶν ἐκατέρωθεν προτιμήσεων (σημεῖον c ἐπὶ τοῦ διαγράμματος 7 ὅπου ἡ σειρά τῶν καμπυλῶν t, t', t'' ἀπεικονίζει τὰς προτιμήσεις τοῦ ἑνὸς ἀτόμου καὶ ἡ σειρά s, s', s'' τὰς προτιμήσεις τοῦ ἑτέρου).

Ἀπὸ τὴν παραστατικὴν αὐτὴν ἀνάπτυξιν τῆς τεχνικῆς τῶν καμπυλῶν ἀδιαφορίας προέκυψεν ἡ αὐστηρῶς τυπικὴ μορφή ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὰς ἐμφανίζει ἡ σημερινὴ θεωρία¹.

Τίθεται μιὰ βασικὴ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ καταναλωτὴς διαμοιράζει τὴν δαπάνην του μεταξύ δύο δεδομένων ἀγαθῶν συμφῶνως πρὸς καθωρισμένην κλίμακα προτιμήσεων. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ὑποκειμένου συμπίπτουν μὲ μιάν κατάταξιν κατὰ σειράν προτιμήσεων ὅλων τῶν δυνατῶν ἀγορῶν του εἰς συνδυασμένας ποσότητας τῶν δύο ἀγαθῶν ἀπὸ τὴν ὁποίαν προκύπτει ὅτι ἐν σχέσει μὲ κάθε ἓνα συνδυασμὸν οἱ λοιποὶ ὑπάγονται εἰς τρεῖς ὁμάδας: τὴν ὁμάδα τῶν περισσότερων ἐπιθυμητῶν συνδυασμῶν ἀπὸ τὸν ἀρχικόν,

1. R.G. D. Allen *Mathematical Analysis for Economists*, 1938. σελ. 124-126.

τὴν ὁμάδα τῶν ὀλιγωτέρων ἐπιθυμητῶν καὶ τὴν ὁμάδα τῶν εὐρισκομένων εἰς ἐπίπεδον ἀδιαφορίας μὲ αὐτόν. Ἐκάστη ὁμάς συνδυασμῶν οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς ἐπίπεδον ἀδιαφορίας μεταξύ των παριστάται διὰ μιᾶς καμπύλης ἀδιαφορίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πίναξ ἀδιαφορίας ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει τὸ σύνολον αὐτῶν τῶν καμπυλῶν θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ πλήρη περιγραφὴν τῆς κλίμακος τῶν προτιμήσεων τοῦ ἀτόμου ἐν σχέσει πρὸς τὰ δύο ἀγαθὰ.

Δευτέρα ἀναφέρεται ἡ ὑπόθεσις τῆς συνεχείας : γίνεται δεκτὸν ὅτι τὸ ἄτομον δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὰς ἀγοράς του ἐξ ἐκάστου ἀγαθοῦ κατὰ τρόπον ὥστε ὁ εἷς συνδυασμὸς ἀγοραζομένων ποσοτήτων ἀγαθῶν νὰ διαδέχεται τὸν ἄλλον χωρὶς μεσολάβησιν κενοῦ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας ἐμφανίζεται ὡς συνεχῆς.

Τέλος, γίνεται δεκτὸν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς «κανονικῆς» καμπύλης ἀδιαφορίας, τῆς ἀντιστοιχοῦσης δηλαδὴ εἰς τὴν «κανονικὴν» ἐπιλογὸν τοῦ ἀτόμου προσδιορίζεται ἀπὸ τὰς τρεῖς ὑποθέσεις : α) ὅτι ἐκάστη ἐξ αὐτῶν δὲν τέμνει οὔτε ἑαυτὴν οὔτε ἄλλην καμπύλην ἀδιαφορίας· β) ὅτι τὸ ἐπίπεδον προτιμήσεως ὑψοῦται καθ' ὅσον, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὸ σημεῖον συναντήσεως τῶν ἀξόνων, ἀνερχόμεθα πρὸς τὰ δεξιά, ὑπόθεσις ἡ ὁποία συνεπάγεται κλίσιν τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας πρὸς τὰ κάτω καὶ δεξιά, δεικνύουσιν ὅτι εἰς αὐξήσιν τῆς ποσότητος τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ ἀνταποκρίνεται μείωσις τοῦ ἑτέρου. γ) ὅτι ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας ἐμφανίζει κυρτότητα πρὸς τοὺς ἄξονας, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀπαιτοῦνται ὅλον ἐν καὶ μεγαλύτεραι αὐξήσεις τῶν ἀγορῶν τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ διὰ νὰ ἰσοφαρισθῇ μίᾳ σταθερῶς μειουμένη ἀγορὰ ἐκ τοῦ ἄλλου.

Αὐτὰ προσδιορίζουν τὸν τύπον καμπυλῶν αἱ ὁποῖαι ἀπεικονίζουν τὰς θεμελιώδεις προτάσεις τῆς θεωρίας τοῦ Hicks.

II. Η ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΟΥ

Ἡ ἐκτεθεισα ἀνάλυσις τοῦ Pareto περὶ τῆς σχέσεως τῆς καταναλώσεως τῶν ἀγαθῶν ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη ἡ θεωρία τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν ἀγορῶν τοῦ Hicks καὶ δι' αὐτῶν ὀλόκληρον τὸ σύστημα τῆς στατικῆς καὶ τῆς δυναμικῆς οἰκονομικῆς του.

Τὸ συμπέρασμα τοῦ Pareto ὅτι ὑπάρχει ἰσορροπία τῶν προτιμήσεων εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἡ «ἀτραπὸς» τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ τὸ ἄτομον, δηλαδὴ ὁ λόγος τῶν διαθεσίμων ποσοτήτων τῶν ἀγαθῶν, ἐφάπτεται μιᾶς καμπύλης ἀδιαφορίας, δηλαδὴ συμπίπτει μὲ ἓνα ἐκ τῶν ἐπιθυμουμένων ἀπὸ τὸ ἄτομον συνδυασμῶν, εἶναι διὰ τὸν Hicks

ἡ «ἀνακάλυψις» τῆς σχέσεως ἢ ὁποία δύναται νὰ στηρίξη μίαν θεωρίαν τῆς ζητήσεως ἄνευ προσφυγῆς εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς μετρήσεως τῆς χρησιμότητος. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ὁ Hicks ἀρχίζει νὰ προχωρήῃ πέραν τοῦ Pareto. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα ὁ Hicks ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφαρμόζη συμπεράσματα τοῦ Pareto.

Ὁ Hicks δὲν θέτει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ζήτημα τῶν σχετιζομένων ἀγαθῶν, μολονότι ἡ διάκρισις μεταξὺ ἀγαθῶν ὑποκαταστάτων καὶ συμπληρωτικῶν ἀλλήλων ἀποτελεῖ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ συστήματός του. Ὅλη ἡ ἐπομένη ἀνάλυσις ἀναφέρεται εἰς τὴν σχέσιν ὑποκαταστάσεως τῶν ἀγαθῶν εἰς τοὺς διαφόρους συνδυασμοὺς τῶν ποσοτήτων των. Τὸ θέμα τῶν σχετιζομένων ἀγαθῶν ἐξετάζεται βραδύτερον, μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ ἐπὶ τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας, διότι ὡς θέτει ὁ Hicks τὰς σχέσεις ὑποκαταστάσεως καὶ συμπληρωτικότητος τῶν ἀγαθῶν, αἱ καμπύλαι ἀδιαφορίας τὰς ὁποίας ὁ Edgeworth καὶ ὁ Pareto εἰσήγαγον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην διὰ τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν τῶν σχέσεων ἀποδεικνύονται ἀνεπαρκεῖς ἀκριβῶς δι' αὐτὴν τὴν ἀνάλυσιν.

Εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ, ὅπως τὸ ἀναπτύσσει ὁ Hicks, ἡ συσχέτισις τῶν ἀγαθῶν ἀπλῶς στηρίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦν τὰ μόνα ἀγαθὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ καταναλωτὴς διαμοιράζει τὴν δαπάνην του.

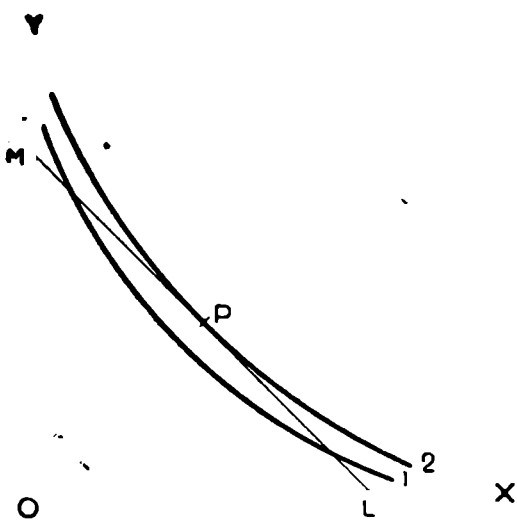
Ὁ ὅρος τῆς ἰσορροπίας τῶν προτιμήσεων τοῦ Pareto εἰς τὸ σύστημα τοῦ Hicks γίνεται ὁ ὅρος τῆς ἰσορροπίας τῆς ἐπιλογῆς τοῦ καταναλωτοῦ μεταξὺ δεδομένων ἀγαθῶν εἰς δεδομένας τιμὰς. Δι' αὐτοῦ ὁ Hicks ἐκφράζει τὴν ἐξάρτησιν τῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς σταθερότητός της ἀπὸ τὴν σύμπτωσιν τοῦ λόγου τῶν τιμῶν πρὸς τὸν λόγον τῶν ἐκλεγομένων ποσοτήτων τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν φθίνουσαν ἀναλογίαν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ποσότης τοῦ ἑνὸς ἰσὺξάνει εἰς βάρος τῆς ποσότητος τοῦ ἄλλου. Ἴδου δὲ πῶς τὸ ἀποδεικνύει γραφικῶς :

Ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ ἄτομον, διαθέτον δεδομένον εἰσόδημα, διαμοιράζει τὴν δαπάνην του μεταξὺ δύο δεδομένων ἀγαθῶν X καὶ Y, τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶναι ἐπίσης δεδομένα. Λαμβάνων δύο καθέτους πρὸς ἀλλήλους ἄξονας OY καὶ OX, οἱ ὁποῖοι παριστοῦν, ὁ πρῶτος ποσότητος τοῦ ἀγαθοῦ Y, ὁ δεύτερος ποσότητος τοῦ ἀγαθοῦ X, μετρεῖ ἐπὶ ἑκατέρου ποῖαν ποσότητα τοῦ ἀντιστοίχου ἀγαθοῦ ἀντιπροσωπεύει, ὑπὸ τὰς δεδομένας τιμὰς, τὸ σύνολον τοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἀτόμου. Ἡ διαγώνιος ML ἢ ὁποία ἐνώνει τὰ παριστῶντα τὰς ποσότητας αὐτὰς σημεῖα M καὶ L, δεικνύει τὸν λόγον τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν.

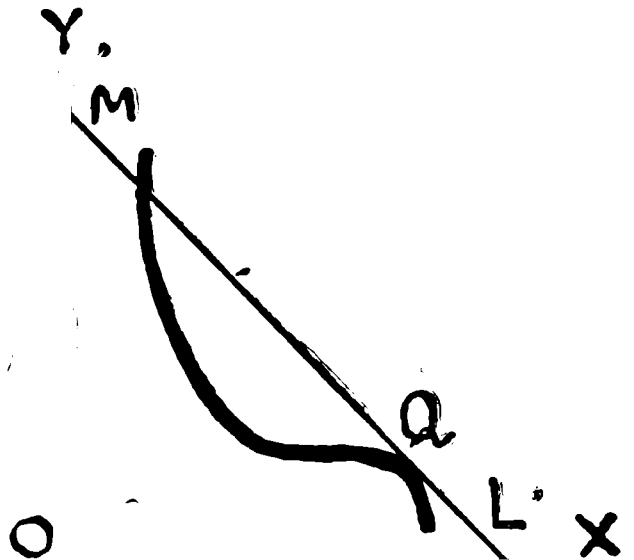
Συμφώνως πρὸς ὅσα ἔχουν ἀναπτυχθῆ ἄνωτέρω δυνάμεθα νὰ

γνωρίσωμεν ἀπὸ τὸν πίνακα ἀδιαφορίας τοῦ ἀτόμου, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὰ δύο ἀγαθὰ, ποῖος συνδυασμὸς ποσοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν εἶναι ἐξ ὅλων ὁ προτιμώτερος διὰ τὸ ἄτομον ὑπὸ τὰς δεδομένας συνθήκας. Αὐτὸ συνάγεται ὡς ἑξῆς :

Ἀπὸ οἰονδήποτε σημείου τῆς γραμμῆς τῶν τιμῶν διέρχεται μία

Διάγρ. 8

Διάγρ. 9

καμπύλη ἀδιαφορίας. Ἐνόσω ὅμως ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας εἰς τὸ σημεῖον ὅπου συναντᾶται μετὰ τὴν γραμμὴν τῶν τιμῶν τέμνεται ἀπὸ αὐτήν, δὲν εἶναι ἡ ἀνωτάτη καμπύλη ἀδιαφορίας εἰς τὴν ὁποῖαν δύναται νὰ φθάσῃ τὸ ἄτομον ὑπὸ τοὺς δεδομένους ὄρους. Ἐπομένως δὲν πραγματοποιεῖται εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως τὸ maximum χρησιμότητος: πρὸς οἰονδήποτε κατεύθυνσιν ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν τιμῶν καὶ ἂν κινηθῇ τὸ ἄτομον, πέραν τοῦ κατὰ τὰ ἀνωτέρω σημείου ὅπου αὕτη τέμνει τὴν καμπύλην, δύναται νὰ εὑρεθῇ εἰς ἀνωτέραν καμπύλην ἀδιαφορίας, ἀντιπροσωπεύουσαν συνδυασμοὺς ποσοτήτων μεγαλύτερας χρησιμότητος. Αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει ὡςάκις ἡ γραμμὴ τῶν τιμῶν εἰς τὸ σημεῖον ὅπου συναντᾶται μετὰ τὴν καμπύλην ἀδιαφορίας δὲν τὴν τέμνει, ἀποτελεῖ ἐφαπτομένην της. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πᾶν ἄλλο οἰονδήποτε σημεῖον τῆς γραμμῆς τοῦ λόγου τῶν τιμῶν θὰ φέρῃ εἰς κατωτέραν καμπύλην ἀδιαφορίας. Ἐπομένως τὸ σημεῖον ἐπαφῆς τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας πρὸς τὴν γραμμὴν τὴν παριστῶσαν τὸν λόγον τῶν τιμῶν εἶναι τὸ σημεῖον ἰσορροπίας τοῦ ἀτόμου ἐν σχέσει πρὸς τὰ δεδομένα ἀγαθὰ (σημεῖον P ἐπὶ τοῦ διαγρ. 8).

Ἐὰν τώρα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας διὰ τῆς κλίσεως καὶ τοῦ σχήματός της δεικνύει εἰς ἕκαστον σημεῖον ποῖα ποσότης ἐκ τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ ἀντισταθμίζει τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐκάστοτε

ὀριακῆς ποσότητος τοῦ ἄλλου, εἶναι εὐνόητον ὅτι ἕκαστον σημεῖόν της παριστᾷ τὸν λόγον τῶν ὀριακῶν χρησιμοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν ὅταν συνδυάζονται εἰς τὰς ποσότησας εἰς τὰς ὁποίας ἀντιστοιχεῖ τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας. Δηλαδή δεικνύει τὴν σχέσιν:

$$\frac{\text{κέρδος εἰς } Y}{\text{ἀπώλεια εἰς } X} = \frac{\text{ὀριακὴ χρησιμότης } X}{\text{ὀριακὴ χρησιμότης } Y}$$

Ἐπομένως τὸ ὅτι, τὸ σημεῖον ὅπου ἡ γραμμὴ τῶν τιμῶν ἐφάπτεται τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον ἰσορροπίας τοῦ ἀτόμου ἐν σχέσει πρὸς τὰ δύο ἀγαθὰ, σημαίνει ὅτι ἡ ἰσορροπία πραγματοποιεῖται εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ὑπάρχει ἀναλογία μεταξὺ ὀριακῶν χρησιμοτήτων καὶ τιμῶν τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἐπαφὴ λοιπὸν γραμμῆς τῶν τιμῶν καὶ καμπύλης ἀδιαφορίας ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν αὐτῆς τῆς ἀναλογίας.

Ὡς ἀναφέραμεν καὶ ἀνωτέρω, εἰς αὐτὴν τὴν διαπίστωσιν στηρίζει ὁ Hicks τὸ δυνατόν τῆς ἐρμηνείας τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας ἐκτὸς τῆς καθιερωμένης θεωρίας τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος, διὰ τῶν καμπυλῶν ἀδιαφορίας. Ἴδου ἐν συντόμῳ πῶς ἀναπτύσσει τὴν θεωρίαν του:

Αἱ «δεδομέναι ἀνάγκαι» τοῦ ἀτόμου ὡς σημεῖον ἐκκινήσεως δύνανται νὰ νοηθοῦν ἐκτὸς τῆς ἐννοίας τῆς χρησιμότητος ἐφ' ὅσον θεωρηθοῦν ἀπεικονιζόμεναι ἀπλῶς ἀπὸ τὴν κλίμακα τῶν προτιμήσεων τοῦ ἀτόμου δηλαδή ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν καμπυλῶν ἀδιαφορίας αἱ ὁποῖαι ἐμφάνιζον τὰς προτιμήσεις τοῦ ἀτόμου διὰ τὰς διαφόρους συνδυασμένας ποσότητας τῶν δύο ἀγαθῶν. Ἀντὶ νὰ ὀμιλῶμεν περὶ ὀριακῆς χρησιμότητος ἀρκεῖ νὰ ἀσχολούμεθα μὲ τὸν ὀριακὸν λόγον ὑποκαταστάσεως τῶν ἀγαθῶν ὁ ὁποῖος παριστᾷ, κατὰ τὴν παλαιὰν ὀρολογίαν, τὸν λόγον τῶν ὀριακῶν χρησιμοτήτων τῶν ἀγαθῶν, δηλαδή δεικνύει, ἐπὶ δεδομένου συνδυασμοῦ ποσοτήτων τῶν ἀγαθῶν, ποία ποσότης τοῦ ἑνὸς πρέπει νὰ ὑποκατασταθῇ εἰς τὴν ὀριακὴν μονάδα τοῦ ἄλλου διὰ νὰ μὴ ἐπέλθῃ μεταβολὴ εἰς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ ἀτόμου. Ἀπὸ τὴν σειρὰν τῶν τοιούτων ποσοτήτων αἱ ὁποῖαι ἐκφράζον τὸν ἐκάστοτε ὀριακὸν λόγον ὑποκαταστάσεως τῶν ἀγαθῶν προσδιορίζεται ἡ γνωστὴ μας κλίσις τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας πρὸς τὰ κάτω καὶ δεξιὰ (ὑπὸ τὴν αὐτὴν πάντοτε προϋπόθεσιν τὴν ὁποίαν θέτει καὶ ὁ Pareto, ὅτι ἡ ὀριακὴ χρησιμότης ἀμφοτέρων τῶν ἀγαθῶν εἶναι θετικὴ),

Εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχῆς τῆς φθινούσης ὀριακῆς χρησιμότητος ἔρχεται ἡ ἀρχὴ τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ἀπὸ τὴν κυρτότητα τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄξονας καὶ, κατὰ τὸν

Hicks, σημαίνει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς φθινούσης ὀριακῆς χρησιμότητος. Διατυπώνει τὸν ὅρον ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἡ οἰκονομία τοῦ ἀτόμου εὐρίσκεται εἰς σταθερὰν ἰσορροπίαν ὅσον ἀφορᾷ τὰ δεδομένα ἀγαθὰ εἰς τὰς δεδομένας τιμὰς. Μόνον ἐφ' ὅσον ὁ ὀριακὸς λόγος τῆς ὑποκαταστάσεως τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ εἰς τὸ ἄλλο βαίνει φθίνων, δηλαδή ἐφ' ὅσον ἡ ἐκάστοτε ὀριακὴ ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποῖου ἡ ποσότης αὐξάνει ἔρχεται νὰ ἀντικαταστήσῃ μίαν ποσότητα ὁλονὲν μικροτέραν τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποῖου ἡ ποσότης ἐλαττοῦται, ὑπάρχει σταθερότης ἰσορροπίας. Ὑπ' αὐτὸν τὸν ὅρον ἔν σημείον τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας ἀποτελεῖ σημείον σταθερᾶς ἰσορροπίας.

Ὅταν ἡ ὑποκατάστασις ποσότητος τοῦ αὐξάνοντος ἀγαθοῦ εἰς ποσότητα τοῦ μειουμένου δὲν γίνεται κατὰ φθίνοντα λόγον, ἡ καμπύλη θὰ ἔχη διάφορον σχῆμα καὶ τὸ σημείον εἰς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ ἡ δεδομένη σχέσις δύναται μὲν νὰ ἀποτελῇ σημείον ἰσορροπίας, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ λόγος τῶν ὀριακῶν χρησιμοτήτων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὁ λόγος τῶν τιμῶν των δυνατὸν νὰ συμπίπτουν ἀλλ' ὄχι καὶ σημείον σταθερᾶς ἰσορροπίας. Διότι ἡ μὴ ὕπαρξις φθινούσης σχέσεως εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ποσοτήτων τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ διὰ τοῦ ἄλλου σημαίνει ὅτι τὸ ἄτομον δὲν ἔχει φθάσει εἰς τὸ optimum τῆς ἐκλογῆς του καὶ συνεπῶς ἔχει συμφέρον νὰ μεταβάλῃ τὰς σχετικὰς ποσότητας τῶν δύο ἀγαθῶν πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Αὐτὰ δύναται νὰ συμβοῦν ὅταν ἡ ὀριακὴ χρησιμότης ἐκάστου ἀγαθοῦ ὑφίσταται ὄχι μόνον τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς μεταβολῆς τῆς ποσότητός του, μειουμένη ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς ποσότητος καὶ αὐξάνουσα ἐκ τῆς μειώσεώς της, ἀλλὰ καὶ ἔμμεσον ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν γεννᾷ ἡ ἰδιαιτέρα σχέσις τῶν ἀγαθῶν· ἐὰν δηλαδή ἡ αὐξήσις τῆς ποσότητος τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ φέρῃ μείωσιν εἰς τὴν ὀριακὴν χρησιμότητα καὶ τοῦ δευτέρου ἢ ἡ μείωσις τῆς ποσότητος τοῦ δευτέρου ἠῦξανε τὴν ὀριακὴν χρησιμότητα καὶ τοῦ πρώτου (καὶ ἀντιστρόφως) αἱ δὲ ἔμμεσοι αὐταὶ ἐπιδράσεις ἦσαν ἀρκετὰ ἰσχυραὶ ὥστε νὰ ἐξουδετερώσουν τὰς ἀμέσους. Εἰς παρομοίαν περιπτώσειν ἡ σχέσις κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀντικαθίστατο μίαν μικρὰ μονὰς τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ διὰ μικρᾶς ποσότητος τοῦ ἄλλου—ὁ ὀριακὸς τῶν λόγος ὑποκαταστάσεως—ἐνδέχεται νὰ μὴ εἶναι φθίνουσα, διότι θὰ ἀπητεῖτο ἀνταλλαγὴ τῆς μονάδος τοῦ ἑνὸς διὰ μεγαλύτερας ποσότητος τοῦ ἄλλου. Αὐτὸ δὲ θὰ προσέδιδε εἰς τὴν καμπύλην σχῆμα ὄχι πλέον κυρτὸν ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κοῖλον πρὸς τοὺς ἄξονας ὡς εἰς τὸ σημείον Q ἐπὶ τοῦ διαγράμματος 9. Τὸ σημείον αὐτὸ θὰ ἠδύνατο μὲν νὰ θεωρηθῇ ὡς σημείον ἰσορροπίας καθ' ὅσον κατὰ τὰ ἀνωτέρω θὰ ἐξέφραζε τὴν ἰσότητα τοῦ λόγου

τῶν τιμῶν πρὸς τὸν ὀριακὸν λόγον ὑποκαταστάσεως τῶν ἀγαθῶν. Δὲν θὰ ἀπετέλει ὁμῶς σημεῖον σταθερᾶς ἰσορροπίας διότι, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ διαγράμματος, καὶ συμφώνως πρὸς ὅσα ἔχουν ἀναπτυχθῆ προηγουμένως, οἰαδήποτε κινήσεις ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν τιμῶν θὰ ἔφερον εἰς ἀνωτέραν καμπύλην ἀδιαφορίας. Μὲ ἄλλους λόγους, οἰοῦν δὴποτε ἄλλο σημεῖον τῆς γραμμῆς τῶν τιμῶν θὰ ἀντιστοίχει πρὸς συνδυασμὸν ποσοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν μεγαλυτέρας συνολικῆς χρησιμότητος. Ἐπομένως τὸ σημεῖον Q παριστᾷ τὸ ὑπὸ τοὺς δεδομένους ὄρους ὄχι maximum ἀλλὰ minimum χρησιμότητος.

Ὁ Hicks ἐμφανίζει τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἀρχῆς τῆς φθίνουσης ὀριακῆς χρησιμότητος διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως ὡς μεταβολὴν εἰς τὴν βάσιν τῆς θεωρίας. Ἡ ἐξήγησις τὴν ὁποῖαν δίδει εἶναι κάπως σκοτεινὴ. Προφανῶς ὅταν λέγει ὅτι φθίνουσα ὀριακὴ χρησιμότης καὶ κυρτότης τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας δὲν εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐννοεῖ ὅτι ἡ καμπύλη τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος δὲν δεικνύει ἄλλο τι πέραν τοῦ ὅτι αὐξανομένης τῆς ποσότητος δεδομένου ἀγαθοῦ ἢ χρησιμότητος τῆς ἐκάστοτε ὀριακῆς μονάδος τοῦ βαίνει φθίνουσα, ἐνῶ ἡ κυρτότης τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας δὲν δεικνύει μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ὀριακὴ χρησιμότης ἐκατέρου τῶν ἀγαθῶν δὲν ὑπόκειται εἰς ἔμμεσον ἐπηρεασμὸν ἐκ τῆς αὐξομειώσεως τῆς ποσότητος τοῦ ἑτέρου. Ἡ ἀρχὴ τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως εἶναι λοιπὸν περιεκτικωτέρα τῆς ἀρχῆς τῆς φθίνουσης ὀριακῆς χρησιμότητος ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι προβλέπει καὶ ἀποκλείει τὸν ἔμμεσον ἐπηρεασμὸν τῶν ὀριακῶν χρησιμοτήτων τῶν ἀγαθῶν, τὸν ὁποῖον ἀγνοεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος. Ἀντιθέτως ἡ ἰσχὺς τῆς παλαιότερας ἀρχῆς τελεῖ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν θὰ ἐμφανισθῆ ἔμμεσος ἐπίδρασις ἱκανὴ νὰ τὴν ἐξουδετερώσῃ.

Ὁ Hicks ἐπεκτείνει ὅσα ἀνέπτυξε διὰ τὴν ἐπιλογὴν τοῦ ἀτόμου μεταξὺ τῶν ποσοτήτων δύο ἀγαθῶν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἀγαθῶν. Οἱ δύο γνωστοί μας ὄροι τῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς σταθερότητός της διατυπώνονται ὡς ἑξῆς :

α) Τὰ ἀγαθὰ λαμβανόμενα ἀνά δύο, ἐνῶ αἱ καταναλισκόμενα ποσότητες τῶν λοιπῶν θεωροῦνται ἀμετάβλητοι, πρέπει νὰ παρουσιάζουν ὀριακὸν λόγον ὑποκαταστάσεως ἴσον πρὸς τὸν λόγον τῶν τιμῶν τῶν β) αἱ πρὸς οἰαδήποτε κατεύθυνσιν ὑποκαταστάσεις ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἀγαθῶν εἰς ἓν ἢ περισσότερα ἀγαθὰ πρέπει νὰ πραγματοποιοῦνται κατὰ φθίνοντα ὀριακὸν λόγον (π. χ. ὑποκατάστασις τοῦ ἀγαθοῦ X εἰς ποσότητας τῶν ἀγαθῶν Y καὶ Z κ.ο.κ.)

III. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΕΩΣ

Ἡ ἀνασκευὴ τῆς θεωρίας τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας εἰς θεωρίαν τῆς ἰσορροπίας τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀτόμου ἀκολουθεῖται ἀπὸ ἀνάλυσιν τῆς θεωρίας τῆς ζητήσεως εἰς τὴν ὁποίαν ὁ καθηγητὴς Hicks προβαίνει ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν ὄσων ἀνεπτύχθησαν περὶ τῆς ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ. Δευτέρα βᾶσις τῆς γινομένης ἀναλύσεως εἶναι ἡ ἐγκατάλειψις τῆς ὑποθέσεως περὶ σταθερᾶς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος.

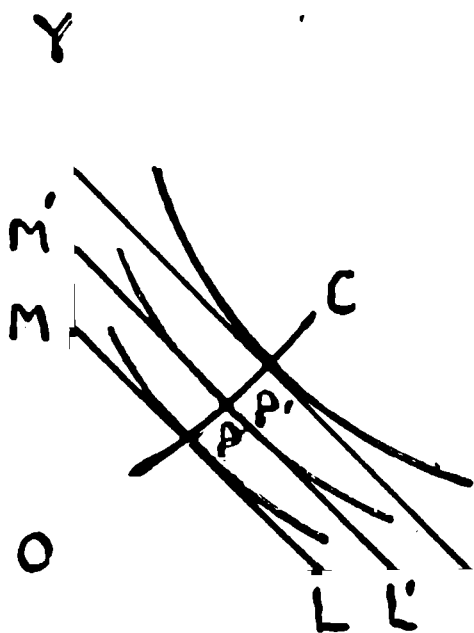
Ὡς γνωστόν, ὁ Marshall¹ ἐπανειλημμένως ὑπενθυμίζει ὅτι εἰς ὅσα ἀναπτύσσει περὶ ζητήσεως ὑπόκειται πάντοτε ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ «προθυμία ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὸ χρήμα» (ἡ ὀριακὴ χρησιμότης τοῦ χρήματος) δὲν μεταβάλλεται ὅταν μεταβάλλεται μία τιμὴ, ἐξηγῶν ὅτι εἰς τὸ πλεῖστον τῶν συναλλαγῶν ἡ ὑπόθεσις αὕτῃ δικαιολογεῖται: οἱ μὲν καταναλωταὶ ἐνὸς ἀγαθοῦ δὲν δαπανοῦν διὰ νὰ τὸ ἀποκτήσουν ἢ μικρὸν μόνον τμήμα τοῦ συνόλου τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτουν, οἱ δὲ ἀγοράζοντες αὐτὸ χάριν ἐμπορίου ἀναμένουν ὅτι θὰ καλυφθοῦν ἀπὸ τὴν πώλησίν του.

Ὁ Hicks ἐπιδιώκει νὰ ἀναπτύξῃ θεωρίαν τῆς ζητήσεως ἀποκλείουσαν κάθε περίπτωσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ζήτησις φέρεται ὡς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ εἰσοδήματος. Ἀνάγει τὴν ἀνάλυσιν τοῦ προβλήματος τῆς ζητήσεως εἰς ἀνάλυσιν τῶν σχέσεων τριῶν μεγεθῶν: ζητουμένων ποσοτήτων, τιμῶν καὶ εἰσοδήματος τὰς ὁποίας παρακολουθεῖ ὄχι πλέον ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς ζητήσεως ἀλλὰ ἐπὶ τῶν καμπυλῶν ἀδιαφορίας. Ἐρευνᾷ δηλαδὴ εἰδικῶς ποῖαν ἐπίδρασιν ἔχουν ἐπὶ τῆς καταναλώσεως τοῦ ἀτόμου, δεδομένων τῶν ὄρων τῆς ἰσορροπίας κατὰ τὰ προηγούμενα, αἱ μεταβολαὶ τοῦ χρηματικοῦ εἰσοδήματος ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος ἀφ' ἑτέρου (μεταβολὴ τιμῶν).

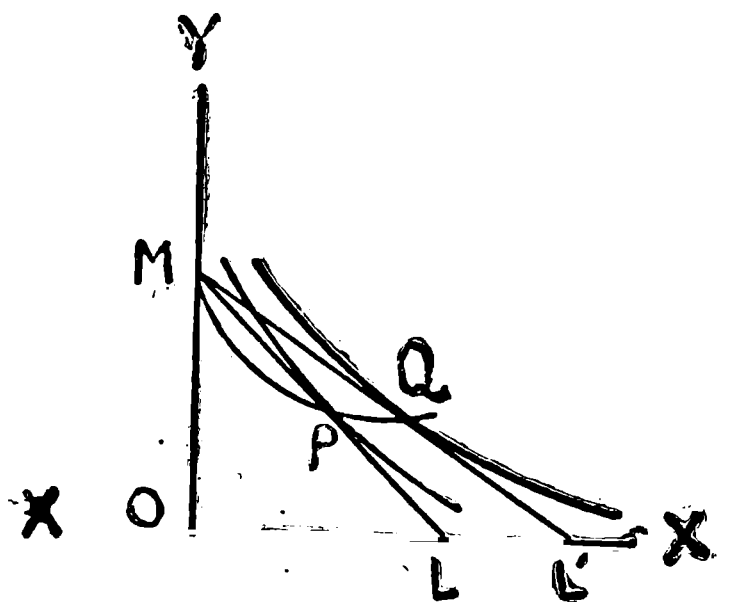
Συμφώνως πρὸς ὅσα ἔχουν ἤδη ἀναπτυχθῆ ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἀδιαφορίας, ἐὰν τὸ εἰσόδημα τὸ ὁποῖον διαθέτει τὸ ἄτομον παριστᾶται διὰ τοῦ τμήματος OL τοῦ ὀριζοντίου ἄξονος OX—ὅταν μετᾶται εἰς ποσότητα τοῦ ἀγαθοῦ X—καὶ διὰ τοῦ τμήματος OM τοῦ καθέτου ἄξονος OY—ὅταν μετᾶται εἰς ποσότητα τοῦ ἀγαθοῦ Y—ἡ γραμμὴ ἢ συνδέουσα τὰ σημεῖα M καὶ L παριστᾷ τὸν λόγον τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ σημεῖον P, τὸ σημεῖον σταθερᾶς ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ (διάγρ. 10). Αἱ αὐξήσεις τοῦ εἰσοδήματος ἄνευ μεταβολῆς τῶν τιμῶν ἰσοδυναμοῦν πρὸς μενακίνησιν τῶν σημείων M

1 Marshall, Principles of Economics σελ. 132, 334 — 5, 842.

καὶ L κατὰ μῆκος τῶν ἀξόνων (διότι τὸ ἠϋξημένον εἰσόδημα ἀντιστοιχεί πρὸς μεγαλυτέρας ποσότητας ἑκατέρου τῶν ἀγαθῶν λαμβανομένου ὡς μέτρου, εἰς τὴν δεδομένην τιμὴν τοῦ). Ἐὰν λάβωμεν ὡς τοιαῦτα σημεῖα τὰ σημεῖα M' καὶ M'' καὶ L' καὶ L'' , αἱ διαδοχικαὶ γραμμαὶ τῶν τιμῶν αἱ παριστῶσαι τὸν ἑκάστοτε λόγον τῶν τιμῶν θὰ εἶναι παράλληλοι πρὸς ἀλλήλας, ἐνόσω δὲν θὰ μεταβάλλωνται αἱ τιμαί. Τὰ διαδοχικὰ σημεῖα ἰσορροπίας P, P', P'' εἰς τὰ σημεῖα ἐπαφῆς ἑκάστης καμπύλης ἀδιαφορίας καὶ ἀντιστοίχου γραμμῆς τῶν τιμῶν ἀποτελοῦν σημεῖα μιᾶς νέας καμπύλης PC , τὴν ὅποιαν ὁ Hicks ἀποκαλεῖ καμπύλην εἰσοδήματος—καταναλώσεως διότι παριστᾷ τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταναλώσεως τοῦ ἀτόμου καθ' ὅσον αὐξάνει τὸ εἰσόδημά του ὅταν τὸ δαπανᾷ μεταξὺ τῶν δύο δεδομένων ἀγαθῶν καὶ μόνον, δὲν ἔχει δὲ ἐπέλθει μεταβολὴ εἰς τὰς τιμὰς τούτων. Ἐπὶ τοῦ διαγράμματος ἡ καμπύλη αὕτη κατευθύνεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ δεξιᾷ, δεικνύουσα τὴν πρόδον τῆς καταναλώσεως ὅταν δὲν μεταβάλλεται ἡ σχέση τῶν καταναλισκομένων ποσοτήτων τῶν ἀγαθῶν, δηλαδὴ ὅταν αἱ καταναλισκόμεναι ποσότητες τῶν ἀγαθῶν αὐξάνουν κατὰ τρόπον

Διάγρ. 10

Διάγρ. 11

ἀνάλογον. Δύναται ὁμως ἡ κλίσις τῆς καμπύλης νὰ εἶναι διάφορος ἔαν μὲ τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος ἡ σχέση τῶν καταναλισκομένων ποσοτήτων τῶν ἀγαθῶν μεταβληθῇ. Δύναται ἀκόμη ἀνερχομένη νὰ κλίνῃ πρὸς τὰ ἀριστερά, δεικνύουσα μείωσιν τῆς καταναλισκομένης ποσότητος τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ καθ' ὅσον αὐξάνει τὸ χρηματικὸν εἰσόδημα τοῦ καταναλωτοῦ. Αὐτὸ συμβαίνει ὡσάκις τὸ περὶ οὗ πρόκει-

ται ἀγαθὸν εἶναι εὐτέλες ἀγαθὸν τοῦ ὁποίου ἡ κατανάλωσις ἐνδέχεται νὰ περιορισθῇ μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος λόγω τῆς τάσεως ποιοτικῆς βελτιώσεως τῆς θεραπείας τῶν ἀναγκῶν.

Ἐνα μόνον ἀπαράβατον κανόνα δέχεται ἐπομένως ὁ Hicks, ἐν σχέσει πρὸς τὸ σχῆμα τῆς καμπύλης εἰσοδήματος—καταναλώσεως: ὅτι δὲν δύναται νὰ τέμνη πλέον ἢ ἅπαξ ἐκάστην καμπύλην ἀδιαφορίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν διέρχεται, διότι ἄλλως θὰ ἔπρεπε ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας νὰ μὴ εἶναι κυρτὴ πρὸς τοὺς ἄξονας ὅποτε δὲν θὰ ἐπλήρωνε τὸν ὄρον τῆς σταθερότητος τῆς ἰσορροπίας.

Ἐάν τώρα ἐπαναληφθῇ ἡ ἀνάλυσις αὐτὴ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν δευτέραν περίπτωσιν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Hicks, ἴδου τί προκύπτει: Ἐδῶ ἡ ὑπόθεσις εἶναι ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ χρηματικοῦ εἰσοδήματος τὸ ὁποῖον ὁ καταναλωτὴς διαθέτει διὰ τὴν ἀπόκτησιν ποσοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν X καὶ Y παραμένει ἀμετάβλητον ὡς ἐπίσης καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ, π.χ. τοῦ ἀγαθοῦ Y. Ἐρευνᾶται δὲ ποῖα εἶναι αἱ συνέπειαι μιᾶς μεταβολῆς τῆς τιμῆς τοῦ ἑτέρου ἀγαθοῦ (τοῦ X). Τὸ μέγεθος τοῦ εἰσοδήματος μετρούμενον εἰς ποσότητα τοῦ ἀγαθοῦ Y ἰσοῦται πρὸς τὸ μῆκος OM τοῦ ἄξονος Y. Μετρούμενον εἰς ποσότητα τοῦ ἀγαθοῦ X θὰ ἰσοῦται εἰς ὅλον ἐν μεγαλύτερον τμήμα τοῦ ἄξονος OX καθ' ὅσον ἡ τιμὴ τοῦ ἀγαθοῦ X θὰ μειοῦται. Τοιοῦτοτρόπως εἰς μίαν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ X τὸ εἰσόδημα τοῦ καταναλωτοῦ θὰ ἰσοῦται πρὸς τὴν ποσότητα OL ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ X εἰς ἄλλην, χαμηλοτέραν, πρὸς τὴν ποσότητα OL κ.ο.κ. (διάγρ. 11)

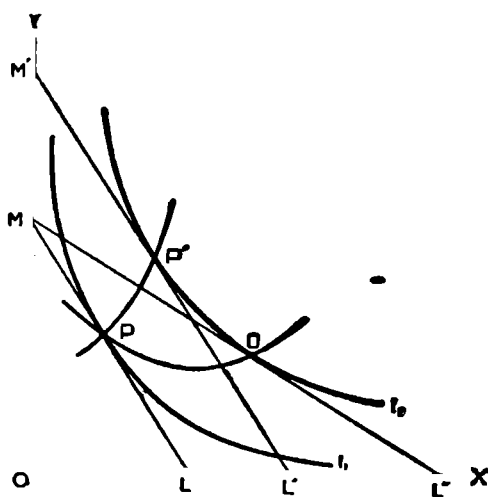
Ἐάν ἐνώσωμεν τὰ σημεῖα αὐτὰ τῶν δύο ἄξόνων ἔχομεν τὰς εὐθείας ML, ML' κλπ. αἱ ὁποῖαι δεικνύουν τὸν ἐκάστοτε λόγον τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν. Γνωρίζομεν ὅτι τὸ σημεῖον ἐπαφῆς ἐκάστης τῶν εὐθειῶν τούτων πρὸς μίαν καμπύλην ἀδιαφορίας ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ, δηλαδή τὸ optimum εἰς συνδυασμένης ποσότητος τῶν δύο δεδομένων ἀγαθῶν ὑπὸ τὰς ἐκάστοτε δεδομένας τιμὰς των. Τὰ προκύπτοντα σημεῖα ἰσορροπίας P, Q κλπ. ὑπὸ τὰς διαφόρους τιμὰς τοῦ ἀγαθοῦ X καὶ τὴν σταθερὰν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ Y σχηματίζουν τὴν καμπύλην τιμῆς—καταναλώσεως (price-consumption curve) ἡ ὁποία ἀπεικονίζει τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταναλώσεως, καθ' ὅσον μεταβάλλονται αἱ τιμαὶ—εἰς τὴν ἐρευνωμένην περίπτωσιν τὴν αὔξησιν τῆς καταναλώσεως τοῦ X καθ' ὅσον μειοῦται ἡ τιμὴ του, ἐνῶ ἡ τιμὴ τοῦ ἀγαθοῦ Y παραμένει σταθερά.

Συνδυάζων τὰ δύο προηγηθέντα διαγράμματα (διάγρ. 12) ὁ Hicks ἐξάγει τὰ ἐξῆς συμπεράσματα:

Ἡ μετάθεσις τοῦ σημείου ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ ἀπὸ τοῦ σημείου P εἰς τὸ σημεῖον Q, ἡ ὁποία ἐπακολουθεῖ τὴν πτώσιν

τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ X, ἰσοδυναμεῖ : α) πρὸς μετακίνησιν ἀπὸ τοῦ σημείου P πρὸς τὸ σημεῖον P' ἐπὶ τῆς καμπύλης εἰσοδήματος—καταναλώσεως ὅπου ἰσορροπεῖ ἡ κατανάλωσις μετὰ μίαν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος ἢ ὁποῖα μεταθέτει τὴν γραμμὴν ML εἰς M'L' (ὅταν δηλαδὴ τὸ εἰσόδημα μετρούμενον εἰς ἀγαθὸν X αὐξάνη ἀπὸ OL εἰς OL' καὶ μετρούμενον εἰς Y αὐξάνει ἀπὸ OM εἰς OM') δεδομένου ὅτι τὰ σημεῖα P' καὶ Q ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν καμπύλην ἀδιαφορίας· καὶ ἐπομένως, β) πρὸς μετακίνησιν ἀπὸ τοῦ σημείου P' πρὸς τὸ σημεῖον Q ἐπὶ τῆς αὐτῆς καμπύλης ἀδιαφορίας. Ἡ διαγραμματικὴ αὐτὴ παράστασις ἐμφανίζει μεταβολὴν εἰς τὴν κατανάλωσιν ἢ ὁποῖα προκύπτει ἀφ' ἑνὸς ὡς ἀπόλυτος αὔξησις τῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς νέα σχέσις τῶν καταναλισκομένων ποσοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν.

Οὕτω ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἔχει διπλὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ζητήσεώς του : καθ' ὅσον βελτιώνει τὴν κατάστασιν τοῦ καταναλωτοῦ, καθιστῶσα μεγαλύτερον τὸ πραγμα-

Διάγρ. 12

τικόν του εἰσόδημα, ἐπενεργεῖ ὡς αὔξησις τοῦ εἰσοδήματος καθ' ὅσον, μεταβάλλει τὴν σχέσιν τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν, εὐνοεῖ τὴν κατανάλωσιν τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποῖου ἡ τιμὴ ἔπεσε, εἰς τὴν θέσιν τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων δὲν μετεβλήθησαν αἱ τιμαί. Μὲ ἄλλους λόγους αἱ συνέπειαι μιᾶς πτώσεως τιμῆς προκύπτουν ἀπὸ τὴν συνάντησιν δύο τάσεων : τῆς τάσεως πρὸς ὑποκατάστασιν τοῦ εὐθηνότερου τώρα ἀγαθοῦ εἰς τὰ ἄλλα καὶ τῆς τάσεως πρὸς βελτίωσιν (ποσοτικὴν καὶ ποιοτικὴν) τῆς καταναλώσεως τὴν ὁποῖαν δημιουργεῖ ἡ βελτίωσις τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος. Ὁ Hicks τὰς ἀποκαλεῖ συνέπειαν πρὸς ὑποκατάστασιν (substitution-effect) καὶ συνέπειαν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος (income-effect)

Αἱ τάσεις αὐταὶ ἐκδηλοῦνται ἄλλοτε ἀθροιστικῶς, ἄλλοτε ἀντα-

γωνιστικῶς. Ἡ σχετικὴ τῶν σημασιᾶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποίου μετεβλήθη ἡ τιμὴ εἰς τὸ σύνολον τῆς καταναλώσεως τοῦ ἀτόμου διότι ἐξ αὐτῆς προσδιορίζεται τὸ μέτρον τοῦ ἐπιηρεασμοῦ τοῦ εἰσοδήματος. Ἐὰν ἡ καταναλισκομένη ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰς καταναλισκομένας ποσότητας τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν εἶναι σημαντικὴ, καὶ ἡ συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος θὰ εἶναι ἐπίσης σημαντικὴ. Ἀντιθέτως θὰ καλυφθῆ ἀπὸ τὴν τάσιν πρὸς ὑποκατάστασιν ὅταν ἡ καταναλισκομένη ποσότης τοῦ ἀγαθοῦ ἀντιστοιχεῖ εἰς περιορισμένον ποσοστὸν τῆς συνολικῆς καταναλώσεως τοῦ ἀτόμου. Ἀκριβῶς δὲ ἡ δευτέρα αὕτη περίπτωσις, ἐξηγεῖ ὁ Hicks, ἀπετέλεσε ἔρεισμα διὰ τὴν ὑποκειμένην εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ζητήσεως τοῦ Marshall ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ὀριακὴ χρησιμότης τοῦ χρήματος παραμένει σταθερά.

Ἐνῶ λοιπὸν ἡ τάσις πρὸς ὑποκατάστασιν εἶναι συνέπεια βεβαία, ὑπάρχει ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς συνεπέας ἐκ τοῦ εἰσοδήματος. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ὁποίαν δροῦν αἱ δύο αὐταὶ τάσεις, τὸ σύνηθες εἶναι νὰ ἐνισχύη ἡ μία τὴν ἄλλην· δηλαδὴ (ἐπὶ πτώσεως τῆς τιμῆς τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δεδομένων ἀγαθῶν) νὰ προκαλοῦν καὶ αἱ δύο αὕξισιν τῆς ζητήσεώς του. Ἡ μὲν αὕξισις τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος λόγω τῆς διευρύνσεως τῆς καταναλώσεως τὴν ὁποίαν γενικῶς συνεπάγεται, ἡ δὲ συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν λόγω τῆς συμφερωτέρας τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἐνδέχεται ὁμως, ὡς ἀνεφέραμεν καὶ ἀνωτέρω, αἱ δύο τάσεις νὰ ἐκδηλωθοῦν πρὸς ἀντιθέτους κατευθύνσεις. Αὐτὸ δύναται νὰ συμβῆ προκειμένου περὶ εὐτελῶν ἀγαθῶν (ὁ Hicks ἐπαναλαμβάνει τὸ παράδειγμα τῆς μαργαρίνης τοῦ Marshall). Διότι ναὶ μὲν ἡ πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν καθιστᾷ συμφεροτέραν τὴν κατανάλωσιν του ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ καὶ ἐπομένως εὐνοεῖ τὴν ὑποκατάστασιν του εἰς αὐτά, ταυτοχρόνως ὁμως, λόγω τῆς αὐξήσεως τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τὴν ὁποίαν συνεπάγεται, ἐνδέχεται νὰ ὠθήσῃ τὸν καταναλωτὴν πρὸς ποιοτικὴν βελτίωσιν τῆς καταναλώσεώς του. Παρομοίᾳ τάσις θὰ ἐκδηλωθῆ ὡς περιορισμὸς τῆς ζητήσεως τοῦ καταναλωτοῦ διὰ τὸ ἐν λόγω ἀγαθόν· διότι ἡ μείωσις τῆς δαπάνης του χάρις εἰς τὴν πτώσιν τιμῆς καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἀντικατάστασιν τμήματος τῆς πρὶν καταναλισκομένης ποσότητος τοῦ εὐτελεστέρου ἀγαθοῦ, διὰ ποσότητος ἄλλου, ἀναγομένου εἰς ἀνώτεραν βιωτικὴν στάθμην, τοῦ ὁποίου τὸ εὐτελέστερον εἶναι ὑποκατάστατον (βούτυρον, ἀντὶ μαργαρίνης). Εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος καὶ τάσις πρὸς ὑποκατάστασιν ἐκδηλοῦνται ὡς τάσεις ἀλληλοανταγωνιζόμεναι. Τὸ τελικόν

ἀποτελεσμα ἐπὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴν ἔκτασιν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν ὑπερισχύσῃ ἡ τάσις πρὸς ὑποκατάστασιν, ἡ ζήτησις τοῦ ἀγαθοῦ θὰ αὐξησῇ, ἐὰν ὑπερισχύσῃ ἡ συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος, ἡ ζήτησις τοῦ θὰ μειωθῆ. Ἡ ἀναλογία τῆς καταναλισκομένης ποσότητος τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀγαθοῦ εἰς τὸ σύνολον τῆς καταναλώσεως τοῦ ἀτόμου εἶναι καὶ πάλιν ὁ παράγων ὁ ὁποῖος προσδιορίζει τὰς πιθανότητας ἐπικρατήσεως τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τάσεως. Ὅσον μικροτέρα εἶναι ἡ ἀναλογία αὐτή, τόσον μικρότερα θὰ εἶναι ἡ σημασία τῆς ἀρνητικῆς ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἐπὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ ὁ ἐπιρροασμὸς τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπομένως τόσον μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ πιθανότης νὰ καλυφθῆ ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐκ τῆς τάσεως πρὸς ὑποκατάστασιν. Ὑπάρχει ὅμως καὶ τρίτον ἐνδεχόμενον, νὰ ἐξουδετερωθοῦν ἀμοιβαίως αἱ δύο τάσεις ὥστε νὰ μὴ ἐκδηλωθῆ μεταβολὴ εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποῖου ἔπesse ἡ τιμὴ.

Κατὰ τὸν Hicks ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἰσχύουν καὶ πέραν τῶν περιπτώσεων ὅπου ἡ κατανάλωσις περιορίζεται εἰς δύο ἀγαθὰ. Τὸ πρόβλημα δὲν μεταβάλλεται. Ἀρκεῖ τὸ ἔν ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε δύο δεδομένα ἀγαθὰ νὰ ληφθῆ ὡς γενικὴ ἀγοραστικὴ δύναμις, δηλαδὴ ὡς χρήμα. Ὁ συλλογισμὸς εἶναι ὁ ἑξῆς: Ὅπως ὅταν λαμβάνωμεν δύο φυσικὰ ἀγαθὰ X καὶ Y, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποδιαιρέσωμεν τὸ ἔν ἐξ αὐτῶν εἰς τμηματικὰς ποσότητας τὰς ὁποίας νὰ θεωρήσωμεν ὡς διάφορα ἀγαθὰ, ἐφ' ὅσον θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ διάφορον τρόπον ἢ ὑπὸ διάφορον μορφήν—ὁ Hicks ἀναφέρει ὡς παράδειγμα βραστά καὶ ψητὰ γεώμηλα—καὶ τὸ χρήμα, τὸ ὁποῖον ὡς ἀγοραστικὴ δύναμις κωτανέμεται μεταξὺ διαφόρων ἀγαθῶν, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἓν γενικῆς φύσεως ἀγαθὸν δυνάμενον νὰ ἀναλυθῆ εἰς διάφορα μερικώτερα. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἓν σύνολον ἀγαθῶν ἐμφανίζεται ὡς ἓν ἐπρόκειτο περὶ τῶν διαφόρων μονάδων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγαθοῦ (τοῦ χρήματος), ἀρκεῖ νὰ ἰσχύῃ ἡ ὑπόθεσις ὅτι αἱ σχετικαὶ τιμαὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ ἀγαθῶν παραμένουν ἀμετάβλητοι. Ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν παράστασιν αὐτήν, ἡ κατανομὴ τοῦ χρήματος μεταξὺ διαφόρων ἀγαθῶν δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν κατανομὴν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγαθοῦ μεταξὺ διαφόρων χρησιμοποιήσεών του, τὰ ἀγαθὰ σχηματικῶς ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι δύο, ὅταν δεδομένης μιᾶς ομάδος ἀγαθῶν, λαμβάνομεν ἀφ' ἑνὸς ἓν ἐξ αὐτῶν ἀτομικῶς, καὶ ἀφ' ἑτέρου, τὸ σύνολον τῶν λοιπῶν ὡς γενικὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν, ἢτοι ὡς ἓν ἀγαθόν, τὸ χρήμα. Ἐπομένως τὰ συμπεράσματα διὰ τὴν περίπτωσιν τῶν ἀγαθῶν δύνανται νὰ ἐπέκταθοῦν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀγαθῶν περισσοτέρων τῶν δύο.

Ὁ Hicks δεικνύει πρὸς τούτοις ὅτι αἱ ἀναπτυχθεῖσαι ἀρχαὶ δὲν ἰσχύουν μόνον διὰ τὴν ἀτομικὴν ζήτησιν ἀλλὰ γενικῶς διὰ τὴν ζήτησιν εἰς τὴν ἀγοράν: Πᾶσα μεταβολὴ εἰς τὴν συνολικὴν ζήτησιν ἀποτελεῖ τὸ ἄθροισμα τῶν μεταβολῶν τῶν ἀτομικῶν ζητήσεων. Ἐκφράζει δηλαδὴ ἐν τῷ συνόλῳ τῶν τὴν μεταβολὴν εἰς τὰ πραγματικὰ εἰσοδήματα ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν τάσιν πρὸς ὑποκατάστασιν ἀφ' ἑτέρου τὰς ὁποίας δημιουργεῖ εἰς τὰς ἀτομικὰς οἰκονομίας μίαν μεταβολὴν τιμῆς.

Ὁλόκληρος ἡ προηγηθεῖσα ἀνάλυσις δὲν ἐπιτρέπει ἄλλο γενικὸν συμπέρασμα ἀπὸ τὸ παραδεδομένον, ὅτι ἡ πτώσις τῆς τιμῆς ἑνὸς ἀγαθοῦ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τῆς ζητήσεώς του. Καὶ ὁ Hicks ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ περίπτωσις τῶν εὐτελῶν ἀγαθῶν δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν γενικὴν ἰσχὺν τοῦ νόμου τῆς ζητήσεως, ὡς τὸν ἀπεικονίζει ἡ καμπύλη τοῦ Marshall. Ἄλλ' ὁ ἄγγλος συγγραφεὺς δὲν ἐπεδίωξε νὰ ἐλέγξῃ ἐπὶ νέων ἀρχῶν τὴν ἀκρίβειαν αὐτοῦ τοῦ νόμου. Τὸ πρωτεῖον εἰς τὴν προσπάθειάν του εἶναι νὰ δημιουργήσῃ ἐνιαίαν βάσιν ἐρεύνης τῶν προβλημάτων. Οὐσιαστικῶς μὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν στρέφει τὴν προσοχὴν του πρὸς εἰδικὴν περίπτωσιν ζητήσεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἀντίστροφον μιᾶς κατηγορίας προσφορᾶς τῆς προσφορᾶς τοῦ πωλητοῦ - καταναλωτοῦ. Ἐξαίρει δὲ τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποία στηρίζει εἰς τὰς ἀναλόγους περιπτώσεις ἡ ἀνάλυσις του, ὡς τὸν πρῶτον καρπὸν τῆς προσπαθείας του.

Οὕτω ἀναλύει τὴν περίπτωσιν ὅπου τὸ εἰσόδημα τοῦ καταναλωτοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ χρηματικὸν εἰσόδημα τὸ ὁποῖον φέρει εἰς τὴν ἀγοράν καὶ διαθέτει διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἀγαθὰ ἀλλὰ συνίσταται καὶ εἰς ποσότητα ἑνὸς ἐκ τῶν δεδομένων ἀγαθῶν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ πωλήσῃ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ χρηματικὸν του εἰσόδημα. Τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον τίθεται εἶναι: πῶς θὰ ἀντιδράσῃ διὰ τῆς ζητήσεώς του εἰς μεταβολὴν τῆς τιμῆς ἑνὸς τῶν δεδομένων ἀγαθῶν ὁ καταναλωτής, ὁ ὁποῖος εἶναι συγχρόνως καὶ πωλητὴς τοῦ ἀγαθοῦ;

Ὁ Hicks δεικνύει ὅτι, συμφώνως πρὸς ὅσα ἔχουν ἀναπτυχθῆ, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος θὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὸ δύο ἀντιθέτους μορφάς, δεδομένου ὅτι τὸ εἰσόδημα τοῦ ἀτόμου ὡς καταναλωτοῦ θὰ αὐξήσῃ ἐκ τῆς πτώσεως τῆς τιμῆς ἀλλὰ ταυτόχρονως θὰ μειωθῇ λόγῳ τῆς προσθέτου ἰδιότητός του ὡς πωλητοῦ. Φυσικὸν θὰ εἶναι ὁ ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους καταναλωτῆς τὰ ἀντιδράσῃ ὄχι μόνον διὰ τῆς ζητήσεώς του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προσφορᾶς του εἰς τὴν ἀγοράν, διότι καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσφορὰν ἰσχύουν, ἡ συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν καὶ ἡ συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐδῶ ἐκδη-

λοῦνται πρὸς ἀντίθετον κατεύθυνσιν, συναντώμεναι μόνον ἐπὶ εὐτελῶν ἀγαθῶν. Παρατηρεῖ δὲ ὁ Hicks ὅτι, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ παραμελήσωμεν τὸν ἐπηρεασμὸν τοῦ εἰσοδήματος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζήτησιν, αὐτὸ δὲν δικαιολογεῖται καὶ διὰ τὴν προσφορὰν. Διότι, ἐὰν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ποσότης ἐνὸς ἀγαθοῦ τὴν ὁποῖαν ζητεῖ εἰς ἀγοραστῆς ἀντιστοιχεῖ εἰς δαπάνην μικροῦ τμήματος τοῦ εἰσοδήματός του, ἀντιθέτως διὰ τὸν πωλητὴν τὸ συνηθέστερον εἶναι ὅτι τὸ ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον προσφέρει εἰς τὴν ἀγορὰν ἀποτελεῖ πηγὴν σημαντικοῦ τμήματος τοῦ εἰσοδήματός του. Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὅσα ἰσχύουν διὰ τὴν ζήτησιν ἰσχύουν *mutatis mutandis* καὶ διὰ τὴν προσφορὰν. Ἡ πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ δεδομένου ἀγαθοῦ εἰς μίαν περίπτωσιν ὡς ἡ ἀναλυομένη δυνατόν νὰ μὴ ἐπιφέρῃ μείωσιν τῆς προσφορᾶς του ἀλλὰ αὔξησιν της καὶ ἀντιστρόφως, ἡ ὕψωσις τῆς τιμῆς ἐνδέχεται νὰ μὴ προκαλέσῃ αὔξησιν ἀλλὰ μείωσιν τῆς προσφορᾶς του. Ἐὰν λάβωμεν τὴν περίπτωσιν πτώσεως τῆς τιμῆς, ἡ μὲν συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν θὰ ἐκδηλωθῆ κανονικῶς ὡς αὔξησις τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ ἐκ μέρους τοῦ καταναλωτοῦ - πωλητοῦ ὡς καταναλωτοῦ, ἀλλὰ, ταῦτοχρόνως, ἡ συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος ἢ ὁποῖα θὰ χειροτερεύσῃ τὴν θέσιν του ὡς πωλητοῦ, ἐνδέχεται νὰ προκαλέσῃ μείωσιν τῆς καταναλώσεώς του ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐὰν ὁ πωλητῆς ἐπιδιώξῃ νὰ αὐξήσῃ τὰ ἔσοδά του προσφέροντας μεγαλυτέρας ποσότητος τοῦ ἀγαθοῦ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνδέχεται νὰ ματαιωθῆ περιορισμὸς τῆς προσφορᾶς ἐκ τῆς πτώσεως τῆς τιμῆς.

Αὐτὴν τὴν ἀσυμμετρίαν μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐπέδωξε νὰ ἐξάρῃ ὁ Hicks ἐφαρμόζων καὶ εἰς τὴν προσφορὰν ὅσα ἀνέπτυξε διὰ τὴν ζήτησιν. Τονίζει δὲ εἰδικῶς τὴν πρακτικὴν σημασίαν τῶν συμπερασμάτων του διὰ τὴν προσφορὰν τῶν συντελεστικῶν τῆς παραγωγῆς. Ὡς παράδειγμα δίδει τὰς δύο ἀντιθέτους τάσεις ἀπὸ τὰς ὁποίας φέρεται ὁ ἐργάτης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς πτώσεως τῆς ἐργατικῆς ἀμοιβῆς. Λόγω τῆς μείωσεως τῆς ἀμοιβῆς κατὰ τεμάχιον θὰ τείνῃ νὰ καταβάλλῃ μικροτέραν προσπάθειαν, διότι ἡ ὀριακὴ παραγομένη μονὰς ἀντιστοιχεῖ πρὸς μικροτέραν ἀμοιβήν. Ἄφ' ἑτέρου ὁμοίως διὰ νὰ ἀντισταθμίσῃ τὴν μείωσιν τοῦ εἰσοδήματός του θὰ τείνῃ νὰ αὐξήσῃ τὴν καταβαλλομένην προσπάθειαν. Ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγει καὶ ὄλας τὰς περιπτώσεις προσφορᾶς αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ «ἐπιφύλαξιν ζητήσεως», δηλαδὴ τὰς περιπτώσεις ὅπου ὁ πωλητῆς, ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον προσφέρει τὸν ἐνδιαφέρει ἀμέσως καὶ ὡς καταναλωτὴν, ἐπὶ ἴσοις ὄροις, κλίνει πάντοτε νὰ περιορίζῃ μᾶλλον ἢ νὰ αὐξάνῃ τὴν προσφορὰν του.

Γενικῶς δὲ διὰ τῶν ἀνωτέρω ὁ Hicks ἐρμηνεύει τὴν καμπύλην προσφορᾶς ἢ ὁποῖα κατὰ τὴν ἄνοδόν της ἀρχίζει ἀπὸ ὠρισμένου σημείου νὰ κλίνη πρὸς τὰ ἀριστερά.

IV. ΑΓΑΘΑ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΤΙΚΑ ΑΛΛΗΛΩΝ

Ὁ Hicks συμπληρώνει τὴν θεωρίαν τῆς ζητήσεως μὲ τὴν ἀνάλυσιν τῶν σχέσεων ὑποκαταστάσεως καὶ συμπληρωτικότητος τῶν ἀγαθῶν, ἢ διάκρισις τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ θεμελιώδες στοιχεῖον ὁλοκλήρου τοῦ συστήματός του.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀποδίδει ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν διατύπωσιν ὀρισμῶν τῶν δύο κατηγοριῶν ἀγαθῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς διδομένους ἀπὸ τοὺς Edgeworth καὶ Pareto, δὲν προϋποθέτουν μέτρησιν τῆς χρησιμότητος καὶ σταθερὰν ὀριακὴν χρησιμότητα τοῦ χρήματος. Κατ' αὐτόν, «τὸ ἀγαθὸν Y εἶναι ὑποκατάστατον τοῦ ἀγαθοῦ X, ἐφ' ὅσον ὁ ὀριακὸς του λόγος ὑποκαταστάσεως διὰ τὸ χρῆμα μειοῦται ὅταν τὸ X ὑποκαθίσταται εἰς τὸ χρῆμα κατὰ τρόπον μὴ ἐπιφέροντα βελτίωσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ καταναλωτοῦ» Εἶναι δὲ συμπληρωτικὸν του, «ἐὰν ὁ ὀριακὸς λόγος του ὑποκαταστάσεως διὰ τὸ χρῆμα αὐξάνη ὅταν τὸ ἀγαθὸν X ὑποκαθίσταται εἰς τὸ χρῆμα».

Ἡ ἔννοια τῶν διδομένων ὀρισμῶν εἶναι ἡ ἑξῆς : Τὸ ἀγαθὸν Y εἶναι ὑποκατάστατον τοῦ ἀγαθοῦ X ὅταν ἡ αὐξήσις τῆς ποσότητος τοῦ X ἔναντι τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος συνεπάγεται μείωσιν τοῦ ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως διὰ τὸ χρῆμα ὄχι μόνον τοῦ X ἀλλὰ καὶ τοῦ Y. Δηλαδή ὅταν, ἐνόσω αὐξάνει ἡ ποσότης τοῦ X, ὄχι μόνον αὐτοῦ ἢ ὀριακὴ μονὰς ἀλλὰ καὶ ἡ ὀριακὴ μονὰς τοῦ Y ἔρχονται νὰ ἀναπληρώσουν ὅλον ἐν μικροτέραν ποσότητα χρήματος. Ἀντιστρόφως τὸ ἀγαθὸν Y εἶναι συμπληρωτικὸν τοῦ X ὅταν ἡ αὐξήσις τῆς ποσότητος τοῦ X ἔναντι τοῦ χρήματος φέρει αὐξήσιν τοῦ ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως τοῦ Y διὰ τὸ χρῆμα, ὅταν δηλαδή, ἐνόσω αὐξάνει ζητούμενη ἢ ποσότης τοῦ X εἰς τὴν δεδομένην τιμὴν του αὐξάνει καὶ ἡ ποσότης χρήματος εἰς τὴν ὁποίαν ζητεῖται ἢ μονὰς τοῦ Y (δηλαδή ἢ τιμὴ του) ἢ, ἄλλως, αὐξάνει ἡ ποσότης ἀγαθοῦ Y ἢ ὁποῖα ζητεῖται εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν.

Αἱ σχέσεις εἶναι ἀμοιβαῖαι. Ἐφ' ὅσον τὸ ἀγαθὸν Y εἶναι ὑποκατάστατον τοῦ X καὶ τὸ ἀγαθὸν X εἶναι ὑποκατάστατον τοῦ Y. Ἐπίσης, ἐν ἀγαθὸν συμπληρωτικὸν ἐνὸς δευτέρου ἔχει αὐτὸ τὸ δεύτερον ἀγαθὸν ὡς ἴδιον συμπληρωτικόν.

Ἡ πρώτη συνέπεια τῶν δοθέντων ὀρισμῶν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Hicks, ἐπαναλαμβάνομεν δὲ ἐδῶ διότι προσδιορίζει ἐν ἀπὸ τὰ

σημεῖα τὰ χαρακτηρίζοντα τὰ ὄρια τῆς θεωρίας τοῦ Pareto ἔναντι τῆς θεωρίας τοῦ Hicks, εἶναι ὅτι τὸ διάγραμμα ἀδιαφορίας ἀποδεικνύεται ἀνεπαρκές ἀκριβῶς διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῶν σχετιζομένων ἀγαθῶν διὰ τὴν ὁποίαν προωρίσθη ἀπὸ τοὺς Edgeworth καὶ Pareto. Ἐφ' ὅσον εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν σχέσεων ὑποκαταστάσεως καὶ συμπληρωτικότητος λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ τρίτον ἀγαθόν, τὸ χρῆμα, ὡς μέτρον συγκρίσεως, θὰ ἀπηρεῖτο καὶ μίᾳ τρίτῃ διάστασις¹ εἰς τὸ διάγραμμα διὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν αὐξομειώσεων τοῦ χρήματος.

Εἰδικώτερον διὰ τὰ συμπληρωτικὰ ἀλλήλων ἀγαθὰ αἱ καμπύλαι ἀδιαφορίας εἶναι ἀκατάλληλοι, δεδομένου ὅτι χαρακτηριστικὸν τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας εἶναι ὅτι παριστᾷ σχέσεις ἀντιστοιχοῦσας εἰς τὴν αὐτὴν ἀμετάβλητον κατάστασιν τοῦ ὑποκειμένου. Ἐνῶ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐπὶ ἀλληλοσυμπληρουμένων ἀγαθῶν ἡ αὐξήσις τῆς ποσότητος τοῦ ἑνὸς συνεπάγεται αὐξήσιν τῆς ποσότητος καὶ τοῦ ἑτέρου. Εἶναι δὲ προφανές ὅτι μίᾳ τοιαύτῃ μεταβολῇ βελτιώνει τὴν θέσιν τοῦ ὑποκειμένου καὶ δὲν δύναται νὰ ἀπεικονισθῇ διὰ τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας.

Τὸ οὐσιῶδες ὁμοῦς τῆς διακρίσεως μεταξὺ ὑποκαταστάτων καὶ συμπληρωτικῶν ἀλλήλων ἀγαθῶν διὰ τῶν διδομένων ὀρισμῶν εἶναι, κατὰ τὸν Hicks, ὅτι καθιστᾷ δυνατόν τὴν πλήρη ἀνάλυσιν τῶν συνεπειῶν τὰς ὁποίας ἔχει μίᾳ μεταβολῇ εἰς τοὺς ὄρους τῆς ἀγορᾶς. Οὕτω ἐν συνεχείᾳ τῶν ὄσων ἐλέχθησαν εἰς τὰ προηγούμενα περὶ τῆς διπλῆς συνεπείας τὴν ὁποίαν ἔχει μίᾳ μεταβολῇ τιμῆς πρέπει ἀκόμη νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ ἰδιότης τῶν ἀγαθῶν ὡς ὑποκαταστάτων καὶ συμπληρωτικῶν ἀλλήλων ἀποτελεῖ ἐπίσης παράγοντα προσδιορίζοντα τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκδηλοῦνται αἱ δύο τάσεις.

Ἡ μὲν συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος ἐκδηλοῦται κατὰ τὸν γνωστὸν μας τρόπον. Δεδομένης μιᾶς πτώσεως τιμῆς αὐξάνει τὴν ζήτησιν ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ εὐτελῶν ἀγαθῶν. Ἡ τάσις ὁμοῦς πρὸς ὑποκατάστασιν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ ἐσημείωσε πτώσιν εὐνοεῖ τὴν ὑποκατάστασιν ὑπὲρ τῶν συμπληρωτικῶν του καὶ ἐκδηλοῦται εἰς βᾶρος τῆς ζητήσεως τῶν ὑποκαταστάτων του, τείνει δηλαδὴ νὰ αὐξήσῃ τὴν ζήτησιν τῶν πρώτων καὶ νὰ μειώσῃ τὴν ζήτησιν τῶν δευτέρων.

Ἐπομένως, ἡ θεωρία τῆς ζητήσεως συμπληροῦται ὡς ἑξῆς :

1. Ἡ παρακολούθησις τῆς σχέσεως ἀδιαφορίας εἰς τριδιάστατα διαγράμματα ἐφαρμόζεται μεταγενεστέρως τοῦ Value and Capital (K. Boulding, Economic Analysis, 1941).

Ἐπὶ πτώσεως μιᾶς τιμῆς (τοῦ ἀγαθοῦ X π. χ.) ἡ ζήτησις τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ αὐξάνει τόσον ἐκ τῆς συνεπείας πρὸς ὑποκατάστασιν ὅσον καὶ ἐκ τῆς συνεπείας ἐκ τοῦ εἰσοδήματος, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ εὐτελοῦς ἀγαθοῦ. Ἡ ζήτησις τῶν λοιπῶν ὡς συνόλου μειοῦται μὲν ἐκ τῆς συνεπείας πρὸς ὑποκατάστασιν ἀλλὰ αὐξάνει ἐκ τῆς συνεπείας ἐκ τοῦ εἰσοδήματος. Ἐὰν ὁμοῦ ληφθῆ ἕκαστον τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν μεμονωμένως ἢ μὲν τάσις πρὸς ὑποκατάστασιν μειώνει τὴν ζήτησίν του, ἐὰν πρόκειται περὶ ὑποκαταστάτου τοῦ X, καὶ τὴν αὐξάνει ἐὰν πρόκειται περὶ συμπληρωτικοῦ του, ἐνῶ ὁ ἐπηρεασμὸς τοῦ εἰσοδήματος τὴν αὐξάνει ἀδιακρίτως τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ ἀρχικὸν ἀγαθὸν X, μὲ μόνην ἐξαιρέσιν τὰ εὐτελῆ ἀγαθὰ.

Αἱ περιπτώσεις δύνανται νὰ εἶναι διάφοροι: ὅταν ἡ σχέσις συμπληρωτικότητος μεταξὺ τῶν δύο ἀγαθῶν εἶναι ἰσχυρά, (περιπτώσεις ὅπου τὰ δύο ἀγαθὰ δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἢ εἰς καθωρισμέναν ποσότητος), ἐνδέχεται ἡ συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν νὰ εἶναι τόσον ἔντονος ὥστε νὰ ἐξουδετερώνη πᾶσαν ἀντίθετον ἐκδηλωσιν τῆς συνεπείας ἐκ τοῦ εἰσοδήματος (ὡς θὰ συνέβαινε ἐπὶ εὐτελῶν ἀγαθῶν). Ἐπομένως ἡ πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ θὰ προκαλέσῃ ὁπωσδήποτε αὐξήσιν τῆς ζητήσεως τοῦ δευτέρου.

Ἡ συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος ἀποκτᾷ σημασίαν ὅταν ἡ σχέσις συμπληρωτικότητος τῶν ἀγαθῶν εἶναι χαλαρά. Κατ' ἀρχὴν μὲν (εἰς τὴν περίπτωσιν πτώσεως τῆς τιμῆς τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ) ἐπιφέρει αὐξήσιν τῆς ζητήσεως τοῦ δευτέρου ἀγαθοῦ (τοῦ Y). Δύναται ὁμοῦ νὰ ἐκδηλωθῆ ὡς τάσις περιορισμοῦ τῆς ζητήσεως τοῦ Y καὶ ἐπομένως νὰ εὐρεθῆ εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν τάσιν ὑποκαταστάσεως, δηλαδή νὰ ἐκδηλωθῆ ὡς τάσις περιορισμοῦ τῆς ζητήσεως τοῦ Y ἐὰν τοῦτο εἶναι εὐτελές ἀγαθόν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἀλληλοεξουδετέρωσις τῶν δύο τάσεων—ὁπότε ἡ ζήτησις τοῦ Y δὲν θὰ σημειώσῃ μεταβολὴν—ἢ, ἐνδεχομένως, ὑπερίσχυσις τῆς συνεπείας ἐκ τοῦ εἰσοδήματος—ὁπότε θὰ σημειωθῆ ἕλαφρὰ μείωσις τῆς ζητήσεως τοῦ Y.

Ἐπὶ ὑποκαταστάτων ἀγαθῶν, ὅταν ἡ σχέσις τῶν εἶναι χαλαρά, συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος καὶ συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν λαμβάνουν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, ἀλληλοεξουδετερούμεναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἢ καὶ εἰς τὴν ἐντέλειαν. Ἡ ζήτησις παντὸς κατωτέρου ἀγαθοῦ θὰ περιορισθῆ. Ἐὰν, ἀντιθέτως, ἡ σχέσις ὑποκαταστάσεως μεταξὺ X καὶ Y εἶναι ἔντονος θὰ ὑπερισχύσῃ ἡ συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν. Ἐπομένως ἡ ζήτησις τοῦ Y θὰ μειωθῆ. Ἐὰν δὲ τὸ ἀγαθὸν Y εἶναι τέλειον ὑποκατάστατον τοῦ ἀγαθοῦ X ἢ πτώ-

σις τῆς τιμῆς τοῦ X μὴ ἀκολουθουμένη ἀπὸ πτώσιν τῆς τιμῆς τοῦ Y, θὰ φέρῃ τὴν ζήτησιν τοῦ Y εἰς τὸ μηδέν.

Εἰς δύο περιπτώσεις ἢ πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ X δὲν θὰ ἔχῃ καμμίαν ἐπίδρασιν : α) Ὅταν δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἄξιος λόγος ἐπηρεασμός τοῦ εἰσοδήματος καὶ τάσις πρὸς ὑποκατάστασιν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀγαθὸν Y. Τοιαύτη εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνεξάρτητα τοῦ ἀγαθοῦ X. β) Ὅταν συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος καὶ τάσις ὑποκαταστάσεως ἐκδηλοῦμεναι ἀντιθέτως, συμψηφίζονται περίπου.

Ὁ Hicks καὶ ἐδῶ ἐπεκτείνει εἰς τὴν ὁμαδικὴν ζήτησιν ὅσα ἀναπτύσσει διὰ τὴν ζήτησιν τοῦ ἀτόμου : Ἡ μεταβολὴ τῆς τιμῆς τοῦ X ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ὁμαδικῆς ζητήσεως τοῦ Y ὡς συνέπεια ἐκ τοῦ εἰσοδήματος καὶ ὡς συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν. Ἐνδέχεται τὰ δύο ἀγαθὰ νὰ εἶναι συμπληρωτικὰ ἀλλήλων δι' ἓν τμήμα τῶν καταναλωτῶν καὶ ὑποκατάστατα δι' ἄλλο. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει εἶναι ποῖα τάσις θὰ ὑπερισχύσῃ. Τὰ ἀγαθὰ θὰ θεωρηθοῦν ὡς συμπληρωτικὰ μὲν ἀλλήλων ἐὰν ἡ δημιουργηθεῖσα διὰ τῆς πτώσεως τῆς τιμῆς τοῦ X συνέπεια πρὸς ὑποκατάστασιν αὐξήσῃ καὶ τὴν ζήτησιν τοῦ Y καὶ ὑποκατάστατα ἐὰν τὴν μειώσῃ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς μεταβολῆς τιμῆς ἐπὶ τῆς ζητήσεως ὄχι πλέον δύο ἀλλ' ἑνὸς συνόλου ἀγαθῶν ὁ Hicks προσφεύγει καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦν ἓν ἐνιαῖον ἀγαθὸν ἐφ' ὅσον αἱ σχετικαὶ τιμαὶ τῶν μένου ἀμετάβλητοι. Παρατηρεῖ δὲ ὅτι, ὅπως μὲ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, μεταβαλλομένης τῆς τιμῆς τοῦ X, συνέπεια τῆς τάσεως πρὸς ὑποκατάστασιν ἢ ὁποῖα θὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὲρ τῆς ζητήσεως τοῦ ἀγαθοῦ X θὰ μειωθῇ ἢ ζήτησις τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν, εἰς τὴν ἀντίστροφον περίπτωσιν ὅπου ἡ τιμὴ τοῦ X θὰ ἔμενε ἀμετάβλητος ἐνῶ θὰ ἐπήρχετο μεταβολὴ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς τιμὰς κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι αὐξήσις τῆς ζητήσεως τῶν ἀγαθῶν τούτων εἰς βάρος τῆς ζητήσεως τοῦ X. Συνεπῶς, καταλήγει, ἡ πτώσις τῆς τιμῆς ἐνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν ἀγαθῶν μιᾶς ὁμάδος, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνάλογος δι' ὅλα τὰ ἀγαθὰ δημιουργεῖ τάσιν ὑποκαταστάσεως ὑπὲρ τῆς ὁμάδος ὡς συνόλου.

V. ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ὁ ἄκρως τεχνικὸς χαρακτήρ τῆς ἐκτεθείσης ἀναλύσεως καὶ ἡ ἀξιουμένη ἀπὸ τὸν Hicks ἀνακαίνισις εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν δημιουργοῦν ἓν πρόσθετον καθήκον διὰ τὸν ἐρμηνευτὴν. Ὅφείλει νὰ

διευκρινίση ἀφ' ἑνὸς ποῖον ἀκριβῶς οὐσιαστικὸν περιεχόμενον ἔχουν ὅλαι αὐταὶ αἱ διαγραμματικαὶ παραστάσεις καὶ ἀφ' ἑτέρου τί νέον προσθέτει ὁ ἄγγλος συγγραφεὺς εἰς ὅσα ἔχουν ἤδη ἀναπτυχθῆ ἢ πρὸ αὐτοῦ, εἰδικῶς δὲ ἀπὸ τοὺς Pareto, Marshall, Walras.

Θὰ ἀπειτέλει παρανόησιν τοῦ ἔργου τοῦ Hicks ἐὰν ἡ κριτικὴ συνεχέντρωνε τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν τεχνικὴν μόνον πλευρὰν τῆς ἀναπτυχθείσης θεωρίας, τὴν ἀντικατάστασιν δηλαδὴ μιᾶς καμπύλης δι' ἄλλης εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας. Ἀπὸ τῆς περιορισμένης αὐτῆς σκοπιᾶς ἡ ἐκτεθεῖσα μεταβολὴ θὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μία ὑπὸ τυπικωτέραν μορφήν ἐμφάνισις γνωστῶν σχέσεων καὶ ἐννοιῶν διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ὁποίων δὲν φαίνεται νὰ ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἔννοια τῆς χρησιμότητος. Ὑπάρχει ἡ γνώμη¹ ὅτι ἡ ἀντικατάστασις τῆς καμπύλης τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος διὰ τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας εἶναι ἐπιτυχῆς διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας. Τὸ ζήτημα ὅμως αὐτὸ δὲν ἔχει ἄμεσον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας ἀξιολόγησιν τῶν μεταβολῶν τὰς ὁποίας ἐπιφέρει ὁ Hicks.

Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν τῶν μεταβολῶν. Ὁ ἄγγλος συγγραφεὺς ἐπεδίωξε νὰ βελτιώσῃ τὴν θεωρίαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας δίδων εἰς αὐτὴν μαθηματικῶς ἄψογον βάσιν διὰ τῆς καταργήσεως πάσης ποσοτικῆς παραστάσεως τῆς χρησιμότητος. Παρουσιάζει δὲ τὸ ἱκανοποιητικὸν ἀποτέλεσμα τῆς προσπαθείας του ὡς ἀναθεώρησιν τῆς βάσεως τῆς θεωρίας.

Τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ παρατηρηθῆ εἶναι ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιτυχία τῆς βελτιώσεως τῆς θεωρίας ἐξαίρεται ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς μαθηματικῆς τῆς ἀναπτύξεως—καὶ αὐτὴν ἀποκλειστικῶς τονίζει ὁ Hicks—δὲν εἶναι ἀναγκαῖον τὸ συμπέρασμα ὅτι πραγματοποιεῖται πρόοδος ἢ ἀπλῶς μεταβολὴ καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς. Καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ Hicks ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία δὲν παύει νὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ὀριακὴν σημασίαν, ἡ ὁποία εἶναι δύσκολον νὰ νοηθῆ ἄλλως ἢ ὡς ἡ χρησιμότης τῆς ὀριακῆς μονάδος, ἔστω καὶ ἂν ἐμφανίζεται εἰς ποσότητα ἄλλου ἀγαθοῦ. Οὔτε δὲ καὶ ἡ παραμέρισις τοῦ ποσοτικοῦ περιεχομένου τῆς χρησιμότητος ἀποδεικνύεται πλήρης. Διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς καμπύλας ἀδιαφορίας ὁ Hicks ἐξακολουθεῖ νὰ ὁμιλῆ περὶ ὀριακῆς καὶ συνολικῆς χρησιμότητος καὶ μόνον ἀφοῦ τὰς ἐξηγήσει βάσει τῶν παλαιῶν ἐννοιῶν εἰσάγει νέαν ὀρολογίαν. Τὸ ὅτι ἐπομένως ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς θεωρίας ἀπὸ τὸν ποσοτικῶς ἀπροσδιόριστον παράγοντα τῆς χρησιμότητος τὴν προάγει ἀπὸ ἀπόψεως μαθηματι-

1. Cf. Puffer, Indifference curves versus marginal utility εἰς *American Economic Review* 1940, σελ. 118.

κῆς ἐμφανίσεως δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποδείξη ὅτι ἡ φερομένη μεταβολὴ θίγει καὶ τὴν οὐσιαστικὴν, ὅχι ἀπλῶς τὴν τυπικὴν πλευρὰν τῆς λογικῆς θεμελιώσεώς της. Ἀναφέρομεν χαρακτηριστικῶς ὅτι ἐνῶ οἱ πρῶτοι θεωρητικοὶ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος (Menger, Böhm — Bawerk, Gossen πρὸ αὐτῶν) ἐπέδιώξαν νὰ προσδιορίσουν μέτρον τῆς χρησιμότητος, ὁ Wieser καὶ οἱ νεώτεροι ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας (Mises, Mayer, Engländer κλπ.) ἀποδέχονται τὸ μὴ μετρητὸν της, θεωροῦντες τὸ θέμα ἄνευ πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς σημασίας διὰ τὴν ἀπλὴν οἰκονομίαν¹.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς χρησιμότητος μὲ τὴν ἔννοιαν μιᾶς συνολικῆς ἢ τμηματικῆς ποσότητος, ἐνὸς μεγαλυτέρου, μικροτέρου ἢ ἀπειροστικοῦ μεγέθους, ὡς ὑπόθεσις κάμνουσα ἀφαίρεσιν τοῦ μὴ ποσοτικοῦ περιεχομένου τοῦ παράγοντος τῆς χρησιμότητος δὲν ἔχει ἀποδεδειγμένως πλεον ἀφηρημένην καὶ αὐθαίρετον θεμελίωσιν ἢ πλεῖσται ἄλλαι ὑποθέσεις ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκκινεῖ ἡ ἀνάπτυξις τῶν προτάσεων εἰς τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας. Ὁ κυριώτερος λόγος τῶν ἀντιρρήσεων τὰς ὁποίας ἔχει ἐγείρει εἶναι ἀκριβῶς ἡ κατάχρησις της ἀπὸ αὐτοῦς τοῦ μαθηματικοῦ ὀπαδοῦς τῆς θεωρίας. Πρέπει δὲ νὰ ἀναγνωρισθῆ ὅτι, ἐνόσω ἡ θεωρία τῆς ἀξίας τίθεται εἰς τὴν βάσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐρεῦνης, ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀποδεικνύεται μίᾳ ἀφετηρίᾳ γόνιμος διὰ τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων. Οὐσιαστικῶς αὕτη εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν ὀλοκλήρου τῆς τόσον εὐρέως χρησιμοποιουμένης εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν ὀριακῆς ἀναλύσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἐμμένει καὶ αὐτὸς ὁ Hicks.

Εἰδικῶς διὰ τὴν ἐναντίωσιν τοῦ Hicks εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ποσοτικῆς χρησιμότητος ὀφείλομεν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι εἰς τὸ σύστημά του ἡ συνεχὴς ἀφαίρεσις τῆς πραγματικότητος ἀποτελεῖ βασικὴν μεθοδολογικὴν τακτικὴν πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπομένως ἡ πολεμουμένη παρ' αὐτοῦ ἀφαίρεσις δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχῆς. Οὔτε ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὰς νεωτέρας ἐφαρμογὰς τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας ἡ ἐκκίνησις ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ μετρητοῦ τῆς χρησιμότητος ἔχει πλήρως παραμερισθῆ².

Ἀσχέτως ὅμως ὄλων τῶν ἀνωτέρω, τὸ ζήτημα ἐὰν ὁ Hicks, προσδίδων εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας ἀπολύτως λογικὴν μορφήν, ἐπετέλεσε πρόοδον εἰς αὐτὴν ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως, δὲν δύναται αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ νὰ ἔχη ἢ μέτριον ἐνδιαφέρον, δεδομέ-

1. Oskar Morgenstern, Die drei Grundtypen der Theorie des subjektiven Wertes, εἰς Probleme der Wertlehre, σ. 14.

2. K. Boulding Economic Analysis, σελ. 673.

νου μάλιστα ὅτι ἐὰν ἡ θεωρία κερδίζῃ εἰς λογικὴν ἐμφάνισιν, περιβάλλεται σοβαρὸν μειονέκτημα, μίαν ἀπόλυτον τυπικότητα. Ἄλλ' ὡς ἀποδεικνύεται, ὁ Hicks δὲν ἠθέλησεν ἀπλῶς νὰ ἐμφανίσῃ τὴν ζήτησιν ὡς συνάρτησιν παραγόντων μὲ πραγματικὴν ποσοτικὴν ἐκδήλωσιν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ οὐσιαστικὴ πλευρὰ τῶν μεταβολῶν τὰς ὁποίας εἰσάγει εἶναι ὅτι ἀποτελοῦν προσπάθειαν διὰ μίαν ἔρευναν τῆς ἰσορροπίας πέραν τῆς ἀπλῆς ἀπεικονίσεώς της δι' ἑνὸς τύπου συναρτήσεων.

Μεταθέτων τὸ στοιχειῶδες πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς οἰκονομίας πρὸ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν διὰ τὸ ἄτομον αἱ διάφοροι ποσότητες ἑνὸς μεμονωμένου ἀγαθοῦ, εἰς τὴν σχετικὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν δι' αὐτὸ διάφοροι συνδυασμοὶ ποσοτήτων δύο δεδομένων ἀγαθῶν. ὁ Hicks ἐπέδωξε νὰ δημιουργήσῃ βάσεις διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς συναρτησιακῆς σχέσεως εἰς τὴν ὁποίαν συμπλέκονται οἱ παράγοντες οἱ ἀποτελοῦντες περιεχόμενον τῆς ζητήσεως διὰ νὰ τὴν διαμορφώσῃ εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας. Εἶδομεν ποίαν γραμμὴν ἀκολουθεῖ. Ἀποκλείει ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ τὴν ἀνάμιξιν ὑποκειμενικῶν στοιχείων τῆς ζητήσεως ὡς ἡ χρησιμότης καὶ αἱ ἀνάγκαι τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐξισώσεις τοῦ Walras. Δὲν ἀρκεῖται ὅμως καὶ νὰ διατυπώσῃ ἀπλῶς ἐξισώσεις ζητούμενων ποσοτήτων πρὸς συναρτήσεις τιμῶν, καταργῶν οἰσδήποτε ἀνάλυσιν τῆς ζητήσεως, ὅπως ὁ Cassel. Δὲν ἐμφανίζει τὴν ζήτησιν ἐκάστου ἀγαθοῦ ὡς συνάρτησιν ἀπλῶς τῶν τιμῶν τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν. Τὴν ἀναλύει ἐπίσης ὡς συνάρτησιν τῆς ζητήσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἀναλόγως τῆς ιδιότητός των ὡς ὑποκαταστάτων ἢ συμπληρωτικῶν πρὸς τὰ λοιπά, ὡς συνάρτησιν τοῦ χρηματικοῦ καὶ πραγματικοῦ εἰσοδήματος καὶ ὡς συνάρτησιν τῆς ἀλληλεπιδράσεως ὄλων αὐτῶν τῶν παραγόντων. Διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ δὲ αὐτὴν τὴν ἀνάλυσιν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν σχέσιν ἀντικαταστάσεως τῶν ποσοτήτων δύο δεδομένων ἀγαθῶν ἐπὶ τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας, ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀτόμου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἡ πρώτη μορφή τῆς πράξεως ἀνταλλαγῆς καὶ ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν συνιστᾷ τὸν πυρῆνα τοῦ συστήματος τοῦ Hicks.

Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ σχῆμα τῆς μεθόδου ἐρεῦνης τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, ὁ ἄγγλος οἰκονομολόγος ἀξιοῖ ὅτι δημιουργεῖ διὰ τὴν διείσδυσιν ὄλων τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων ὡς προβλημάτων ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν ἀγορῶν. Εἰς τὸ σύστημα τοῦ πρόκειται πάντοτε περὶ μιᾶς συγκριτικῆς ἀντικαταστάσεως μεγεθῶν, περὶ μιᾶς ἀναγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων τῶν ταυτοχρόνων ὅσον καὶ τῶν διαχρονικῶν εἰς σχέσεις ὑποκαταστάσεως καὶ σχέσεις συμπληρωτικότητος, σημεῖον οὐσιῶδες διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς δυναμι-

κῆς ἀναλύσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνει μετὰ ταῦτα ὁ ἄγγλος οἰκονομολόγος. Ἐπὶ αὐτῶν τῶν βάσεων ὁ Hicks ἐπιχειρεῖ νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ ἐνιαίως τὸ στατικὸν καὶ δυναμικὸν πρόβλημα τῆς οἰκονομίας, ὡς πρόβλημα ἀλληλεπιδράσεως τῶν ἀγορῶν. Καὶ πράγματι κατορθώνει νὰ διατυπώσῃ ἕν πλήρως συγκεκριμένον σύστημα τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας. Ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον δικαίως ἰσχυρίζεται ὅτι φέρει «κάτι νέον» εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἔρευναν. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι κατὰ πόσον ὁ ἄγγλος οἰκονομολόγος ἐπιτυχάνει πλέον οὐσιαστικὴν διεισδυσιν τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων ἢ ἀπλῶς δημιουργεῖ στοιχεῖα διὰ τὴν μορφολογικὴν τῶν ἐνοποιήσιν.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μὲ τὴν καμπύλην ἀδιαφορίας τοῦ Hicks καὶ τὰς νεωτέρας ἐφαρμογὰς τῆς¹ προάγονται ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον, ὀδηγοῦσαι εἰς χρήσιμα συμπεράσματα, ἢ παράστασις καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀνάλυσις προβλημάτων τῆς ἀτομικῆς οἰκονομίας ἀναφερομένων ὄχι μόνον εἰς τὴν ζήτησιν τῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα θέματα βαρύνοντα διὰ τὸν ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῆς ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ, ὅπως ἡ σχέσις ὕψους ἐργατικοῦ μισθοῦ καὶ ὥρων ἐργασίας, ὡς παράγων τῆς προσφορᾶς ἐργασίας, ἢ ἀποταμίευσις κ.λ.π. Δὲν ἔχει ὅμως μέχρι τοῦδε ἀποδειχθῆ ὅτι ὅλα αὐτὰ συνιστοῦν κάτι πέραν μιᾶς τελειοποιήσεως εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν μερικῶν ἰσορροπιῶν ἢ ὁποία ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀγγλικῆς θεωρίας ἀπὸ τοῦ Marshall. Ὅπως ἀποδεικνύει ἡ περαιτέρω μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ Hicks ἡ προώθησις τῆς ἐρεῦνης δὲν εἶναι δυνατὴ ἢ διὰ τῆς ὑπερμέτρου σχηματοποιήμεως τῶν προβλημάτων, ὁπότε γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ποῖαν ἀξίαν ἔχουν τὰ συναγόμενα συμπεράσματα.

Τὸ αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἀπὸ ὁπαδὸν τῆς οἰκονομικῆς σχολῆς² εὐρυτέραν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ συστήματος τοῦ Hicks εἰς τὰς διεθνεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις, διὰ τὴν διαμόρφωσιν θεωρίας τῆς γενικῆς ἰσορροπίας τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Κατὰ πρόσφατον κριτικὴν³ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἔργου θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεταί «ἐπὶ ἐρήμου νήσου διότι ὁ ἀναγνώστης καλεῖται νὰ λησμονήσῃ ὅ,τι δῆποτε δὲν ὑπάγεται εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μονάδας τὰς ὁποίας ἔχει καθορίσει ρητῶς ὁ θεωρητικὸς». Ἀνάλογα χαρακτηριστικὰ παρουσιάζει

1. Ἴδε π.χ. K. Boulding *Economic analysis*, 1941. Coppock, *Indifference curve analysis applied to the Food Stamp Plan* εἰς *Amer. Econ. Review*, Μαρτ. 1945. L. M. Lachmann, *Complementarity and substitution in the theory of capital*, εἰς *Economica*, Μάϊος 1947.

2. J. L. Mosak, *General equilibrium theory in international trade*, 1944.

3. Carter, *Economic Journal*, Ἰούν. 1947, σελ. 198.

καὶ τελευταία, γενικωτέρας φύσεως, προσπάθεια ἐνοποιήσεως τῶν μερικῶν ἰσορροπιῶν μὲ τὴν γενικὴν ἰσορροπίαν ἢ ὁποία επιχειρεῖται καὶ πάλιν ἐπὶ αὐστηρῶς μαθηματικῆς βάσεως ¹.

Βασίμως θὰ παρετηρεῖτο ὅτι ἡ κατεύθυνσις τὴν ὁποίαν ἐχάραξε ὁ Hicks δὲν ἔχει ἀκόμη πλήρως ἀποδώσει τοὺς καρπούς της. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἐπιτελεσθεῖσα συστηματοποίησις τῶν ἀναλύσεων, ἢ ὁποία συνιστᾷ βοήθημα πολύτιμον διὰ τὴν τοποθέτησιν πολλῶν πρακτικῶν προβλημάτων, παρουσιάζει τὰς δυνατότητας διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ εὐρυτέρων ἀποτελεσμάτων. Ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν ὅμως τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀναμένωμεν ὅτι θὰ ἔχουν αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα διὰ τὸ σύνολον τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας δὲν εἶναι δυνατόν ἢ νὰ διατυπωθοῦν αἱ γνωσταὶ ἐπιφυλάξεις διὰ τὴν ἐπωφελῆ χρῆσιν τῆς μαθηματικῆς μεθόδου εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν πέραν τοῦ μέτρου τὸ ὁποῖον καθώρισεν ὁ Marshall, ἀποδεχόμενος τὰ μαθηματικὰ μόνον ὡς «παραστατικὴν γλῶσσαν».

Εἰδικώτερον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἀνακαινίσεων τὰς ὁποίας πραγματοποιεῖ ὁ Hicks εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι παρετηρήσαμεν καὶ προηγουμένως : τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἔργου του εἶναι ὅτι ἐπεξεργάζεται ἢ συστηματοποιεῖ σκέψεις ἤδη διατυπωθείσας. Δι' αὐτοῦ ἀναφερόμεθα ὄχι μόνον εἰς τὸν Pareto ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Walras καὶ Marshall.

Ἡ ἐκκίνησις ἀπὸ τῆς πράξεως ἀνταλλαγῆς ὡς βασικοῦ οἰκονομικοῦ φαινομένου δὲν ἀποτελεῖ πρωτοτυπίαν τοῦ Hicks. Καὶ ὁ Walras² ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν φαινόμενον τῆς ἀνταλλαγῆς, ἀναπτύσων ὅτι ἀφ' ἧς στιγμῆς τὰ «σπάνια» (χρήσιμα καὶ περιωρισμένα εἰς ποσότητα) ἀγαθὰ «καθίστανται ἀντικείμενον ἰδιοκτησίας προσδιορίζεται μετὰ αὐτῶν μία σχέσις ἢ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἕκαστον, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀμέσου χρησιμότητος ἢ ὁποία τὸ χαρακτηρίζει, ἀποκτᾷ ὡς εἰδικὴν ἰδιότητα τὴν εὐχέρειαν νὰ ἀνταλλάσσεται ἔναντι ἑκάστου τῶν λοιπῶν εἰς μίαν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἀναλογίαν». Οὐσιαστικῶς αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ ἢ στηρίζουσα τὴν «πρᾶξιν ἐκλογῆς» ἢ ὁποία τείνει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς ὑποκειμενικὰς ἐννοίας εἰς τὴν θεωρίαν. Ἐξ ἄλλου, διεπιστώσαμεν πῶς ἀπὸ τὸ σύστημα τῶν προτιμήσεων καὶ ἐμποδίων τοῦ Pareto προέκυψε τὸ σύστημα τῶν συναρτήσεων τὸ ἀπεικονίζον τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀδιαφορίας ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁ Hicks συνάγει τοὺς ὄρους τῆς ἰσορροπίας τοῦ καταναλωτοῦ.

1. A. E. Samuelson, *Economic Analysis*, 1947.

2. L. Walras, *Éléments d'économie politique pure*, σ. 24, 25. Ξ. Ζολώτα, *Θεωρητικὴ Οἰκονομική*, 2α ἔκδ. σ. 174.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπόθεσιν τῆς σταθερᾶς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος, τῆς ὁποίας τὸ «έντελῶς ἀβλαβὲς διὰ το πλεῖστον τῶν περιπτώσεων ὅπου τὴν ἀποδέχεται ὁ Marshall» ἀναγνωρίζει καὶ αὐτὸς ὁ Hicks (σ. 27, 32), πρέπει νὰ παρατηρηθῆ ὅτι δὲν δικαιολογούμεθα νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὡς πλέον ἀπομακρυσμένην τῆς πραγματικότητος ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πλήρους ἀνταγωνισμοῦ ἢ ὁποία ὑπόκειται εἰς ὀλόκληρον τὴν ἔρευναν τοῦ Hicks. Ὑπεδείχθη² σχετικῶς ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τῆς μιᾶς καὶ ἡ ἀπόρριψις τῆς ἄλλης θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς «ἐσφαλμένη ἀντίληψις ἀναλογιῶν», δεδομένου ὅτι αἱ δύο ὑποθέσεις ἔχουν ἀνάλογον βάσιν: τὸ ὅτι ἡ ὀριακὴ χρησιμότης τοῦ χρήματος δὲν μεταβάλλεται ἐκ τῆς μεταβολῆς τῶν τιμῶν σημαίνει ὅτι ἡ ἀξία ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα ἀγοράζει τὸ ἄτομον ἀντιπροσωπεύει τόσον μικρὸν ποσοστὸν εἰς τὸ σύνολον τοῦ εἰσοδήματός του ὥστε μία μεταβολὴ εἰς τὴν τιμὴν νὰ μὴ ἔχη ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ εἰσοδήματός του· ἀντιστοίχως ἡ ὑποτιθεμένη ἰσχὺς τοῦ πλήρους ἀνταγωνισμοῦ εἰς τὴν ἀγορὰν ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ προσφορὰ ἢ ἡ ζήτησις ἐκάστου μεμονωμένου πωλητοῦ ἢ ἀγοραστοῦ εἶναι τόσον μικρὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν συνολικὴν προσφορὰν ἢ ζήτησιν ὥστε νὰ μὴ ἐπηρεάζῃ τὴν τιμὴν τοῦ ἀγαθοῦ.

Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ παρατηρηθῆ ὅτι αἱ περιπτώσεις εἰς τὰς ὁποίας ὁ Hicks δέχεται κυρίως ἐκδηλουμένην τὴν συνέπειαν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος εἶναι περιπτώσεις διὰ τὰς ὁποίας καὶ ὁ Marshall δὲν δέχεται ἰσχύουσιν τὴν ὑπόθεσιν περὶ σταθερᾶς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος. Εἰδικῶς ὁ Marshall¹ ἀναφέρει τὴν γνωστὴν περίπτωσιν τοῦ Giffen, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἀντιστρόφου ἀντιδράσεως τῆς ζητήσεως ἑνὸς ἀγαθοῦ εἰς μεταβολὴν τῆς τιμῆς του: ἡ ζήτησις τοῦ ἄρτου δύναται νὰ αὐξήσῃ κατόπιν ὑψώσεως τῆς τιμῆς του, διότι, ἐπειδὴ ὁ ἄρτος ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν τροφήν τῶν πτωχοτέρων τάξεων, ἡ ὑψωσις τῆς τιμῆς του, ἐπιφέρουσα σημαντικὴν ὑψωσιν καὶ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος δι' αὐτὰς τὰς τάξεις, ἔχει ὡς συνέπειαν νὰ περιορισθῆ ἡ ζήτησις ὄχι αὐτοῦ ἀλλὰ ἄλλων, ἀκριβωτέρων ἀγαθῶν, ὡς τὸ κρέας· ἀντὶ τῶν ὁποίων καταναλίσκεται περισσότερος ἄρτος ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ παραμένῃ ἡ εὐθηνότερα τροφή. Ὡς εἶδομεν, καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Hicks ἡ περίπτωσις τῶν εὐτελῶν ἀγαθῶν ἀπο-

1. R. F. Harrod, Value and Capital εἰς Econ. Journal 1939.

2. Marshall, Principles of economics σελ. 132. Ἴδε καὶ P. H. Wicksteed, The common sense of political economy.

τελεῖ τὸ βασικὸν παράδειγμα ἐκδηλώσεως τῆς συνεπείας ἐκ τοῦ εἰσοδήματος ἀντιθέτως πρὸς τὴν συνέπειαν πρὸς ὑποκατάστασιν.

Ἐπίσης πρὸ τοῦ Hicks ὁ Marshall¹, ἐτόνισε τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἐντάσεως τῆς προσφορᾶς ἐργασίας ἐκ μέρους τοῦ ἐργάτου ὅταν τὰ ἐπίπεδα τῶν ἀμοιβῶν καθίστανται χαμηλά. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Hicks ἀναφέρει τὸ αὐτὸ παράδειγμα ἀνάγων αὐτὸ εἰς τὰς περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας, ὁ ὡς Wicksteed ὑποδεικνύει² ἐν τμήμα τῆς προσφορᾶς ἔχει εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπίδρασιν ὡς «ἐπιφύλαξις ζητήσεως».

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ γεννᾶται ἀμφιβολία κατὰ πόσον δικαιολογεῖται εἰς ἄξιον λόγου μέτρον ἡ ἐμφάνισις τῆς προσφορᾶς ὄλων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ὑπ' αὐτὴν τὴν μορφήν. Τίθεται δὲ καὶ τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: ἐὰν ἡ ἀνάπτυξις τῆς θεωρίας τῆς ζητήσεως διὰ τῶν καμπυλῶν ἀδιαφορίας ἐκτός ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τῆς σταθερᾶς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος εἶχε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν σκοπὸν νὰ τονισθῇ ἡ ὑποδειχθεῖσα «ἀσυμμετρία» μεταξὺ ζητήσεως καὶ προσφορᾶς³, ἀποτελεῖ ἡ ἀνάλυσις αὕτη οὐσιαστικὴν προϋπόθεσιν διὰ νὰ ἐξαρθῇ ὁ ἐπηρεασμὸς καὶ ἡ ἀντίδρασις τῆς προσφορᾶς; Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἐπηρεασμὸς καὶ ἡ ἀντίδρασις ἀποτέλεσμα τῆς μεταβολῆς τοῦ χρηματικοῦ κυρίως εἰσοδήματος τοῦ πωλητοῦ, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ μείωσεως τῶν ἐσόδων του, δηλαδὴ τοῦ εἰσοδήματός του ὡς ἀγοραστοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ δεδομένον μέγεθος ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς περιπτώσεως; Ἐὰν δὲ τοῦτο γίνῃ δεκτόν, ἡ ἔξαρσις τῆς μεταβολῆς τῆς ζητήσεως τῶν πωλητῶν - καταναλωτῶν πρὸς κατεύθυνσιν ἀντίθετον ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἡ ζήτησις τῶν καταναλωτῶν - ἀπλῶν ἀγοραστῶν, χάνει πλέον τὴν σημασίαν της ὡς ἀποκάλυψις ὀφειλομένη εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ὑποθέσεως τῆς σταθερᾶς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος. Δὲν πρόκειται πλέον ἢ περὶ μιᾶς μεταβολῆς εἰς τὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος.

Μία ἀκόμη παρατήρησις ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ εἶναι καὶ ἡ ἐξῆς: Εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως, ὁ Marshall⁴ ἔχει ἤδη διατυπώσει τὸν πυρῆνα τῶν συμπερασμάτων εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Hicks ἰσχυρίζεται ὅτι φθάνει χάρις εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ὑποθέσεως περὶ σταθερᾶς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος. Διότι εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Marshall μεταξὺ τῶν διαφόρων βαθμῶν ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως, ἀναλόγως τῶν κοινωνικῶν

1. Op. Cit. σελ. 335.

2. Op. cit. σελ. 22) ἐπ.

3. Ἴδε ἄνωτ. σελ. 318.

4. Op. cit. σελ. 102 ἐπ.

τάξεων καὶ τοῦ ὕψους τῆς μεταβλλομένης τιμῆς καὶ εἰς τὰς διαφόρους περιπτώσεις τὰς ὁποίας ἀναφέρει ἐν σχέσει πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἀγαθοῦ, ἐμπεριέχεται καὶ ὁ παράγων τοῦ ἐπηρεασμοῦ τοῦ εἰσοδήματος ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τῆς τιμῆς. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Hicks δὲν ἐπεδίωξε νὰ εὐρύνῃ τὰ συμπεράσματά του συνδυάζων καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως εἰς ὅσα ἀνέπτυξε. (Εἰς ἕν καὶ μόνον σημεῖον ὁμιλεῖ περὶ διαφόρου βαθμοῦ ἐλαστικότητος). Ἴσως διότι συμμερίζεται τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ ἐλαστικότης συνιστᾷ πρόβλημα τῆς δυναμικῆς οἰκονομικῆς· τὸ ὁποῖον μελετᾷ μετὰ ταῦτα. Πιθανώτερον ὅμως διότι δὲν θέλει νὰ ἐκφύγῃ ἀπὸ τὴν τυπικότητα τῆς μεθόδου ἀναλύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν συχνὰ δὲν διστάζει νὰ ὑποτάξῃ τὴν οὐσίαν.

Ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ἰσχυρισμὸν² τοῦ ἄγγλου οἰκονομολόγου ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως ἔχει βάσιν πλέον θετικὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς φθινοῦσης ὀριακῆς χρησιμότητος. Ἴδου ποῖα εἶναι αὐτὴ ἡ βάση: Τὸ ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἐνίοτε ἀληθῆς, λέγει ὁ Hicks, προκύπτει ἀπὸ τὴν εἰς ὄλους σχεδὸν κοινήν πεῖραν ὅτι «εἰς τοὺς πίνακας ἀδιαφορίας σχεδὸν κάθε ἐνὸς ὑπάρχουν δυνατὰ σημεῖα ἰσορροπίας», δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κοινήν πεῖραν ὅτι ὄλοι προβαίνομεν εἰς μίαν ἐκλογὴν ποσοτήτων ἀγαθῶν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἐφ' ὅσον τὸ ἄτομον ἀντιδρᾷ εἰς μεταβολὴν τῶν ὄρων τῆς ἀγορᾶς μετατιθέμενον ἀπὸ ἕν σημεῖον ἰσορροπίας εἰς ἄλλο, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸ ἐκάστοτε σημεῖον ἰσορροπίας ἡ ἀρχὴ τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως ἰσχύει, ἄλλως ὁ καταναλωτὴς δὲν θὰ παρέμενε εἰς αὐτό. Τὸ ὅτι ἡ ἰσχὺς τῆς ἀρχῆς εἶναι γενικὴ στηρίζεται εἰς τὰς δύο ὑποθέσεις διὰ τῶν ὁποίων, ὡς εἶδομεν, διαμορφοῦται ἡ καμπύλη ἀδιαφορίας³: τὴν ὑπόθεσιν τῆς συνεχείας ἢ ὁποία ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι ὑπάρχει κανονικότης εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀναγκῶν καὶ ἐπομένως ὅτι αἱ ποσότητες αἱ περίξ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἀποτελοῦν δυνατὰ σημεῖα ἰσορροπίας εἰς δεδομένον σύστημα τιμῶν· καὶ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι μόνον τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν ἔχουν σημασίαν διὰ τὸ ἐξεταζόμενον πρόβλημα.

Ἐρωτᾶται τώρα κατὰ πόσον αὐτὴ ἡ βάση δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς ἀντιρρήσεις αἱ ὁποῖαι ἀπευθύνονται κατὰ τῆς βάσεως τῆς ἀρχῆς τῆς

1. Ἴδε καὶ A. Graaf Zur Massbarkeit der Nachfrageelastizität σελ. 120 εἰς Weltwirtschaftliches Archiv 1934.

2. Σελ. 22, 23.

3. Βλ. ἄνωτ. σελ. 306.

φθινούσης ὀριακῆς χρησιμότητος, διὲν δηλαδή ἡ συναγωγή της δὲν στηρίζεται ἐπιστημονικῶς. Φρονοῦμεν ὅτι τὸ ζήτημα τίθεται ὡς ἑξῆς : Παρ' ὅλην τὴν τυπικότητα τῆς θεωρίας τοῦ Hicks καὶ εἰς τὰ δύο συστήματα ἀφειτηρίαν ἀποτελεῖ τὸ αὐτὸ δεδομένον τῆς πραγματικότητος, ἡ σημασία τῶν ἀγαθῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνάγκας μας. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀρχῆς τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως καὶ ἀρχῆς τῆς φθινούσης ὀριακῆς χρησιμότητος ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν προσπάθειαν μεταθέσεως τοῦ χρονικοῦ σημείου ἐκκινήσεως ἢ ὁποῖα χαρακτηρίζει τὴν νεωτέραν θεωρίαν. Δηλοδὴ εἰς τὴν προσπάθειαν ὅπως ἡ ἀνάλυσις ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν πρᾶξιν ἐκλογῆς μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν συσχέτισιν ἀγαθῶν καὶ ἀναγκῶν ἢ ὁποῖα προηγεῖται τῆς ἐκλογῆς. Τὸ ὅτι ὁμοίως εἰς τὸν πίνακα ἀδιαφορίας γίνεται ἀφαίρεσις αὐτῆς τῆς συσχέτισεως δὲν καθιστᾷ περιττὴν, τοῦλάχιστον εἰς τὸ σύστημα τοῦ Hicks καὶ τοῦ Pareto, τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ διὰ τῆς χρησιμότητος. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Hicks ἐνῶ ἀντιτίθεται εἰς τὸ ποσοτικὸν περιεχόμενον τῆς χρησιμότητος, τὴν δέχεται ὁμοίως διὰ νὰ ἐκφράσῃ διαφορὰν βαθμοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον στηρίζει τὸν ἀνωτέω ἰσχυρισμὸν μας : εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν καὶ αἱ δύο ἀρχαὶ ἔχουν τὴν αὐτὴν ἐμπειρικὴν ἀφειτηρίαν. Οὐσιαστικῶς δὲν διαφέρουν ἀπὸ ἀπόψεως βάσεως διότι ἡ ἀρχὴ τοῦ φθίνοντος ὀριακοῦ λόγου ὑποκαταστάσεως προϋποθέτει μίαν ἀρχὴν ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς φθινούσης ὀριακῆς χρησιμότητος. Ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξις ¹ περὶ τοῦ ἐναντίου δὲν εἶναι ἐπαρκῶς πειστικὴ. Αὐτὸς ὁ Hicks δὲν ἐξηγεῖ τὸν ὀριακὸν λόγον ὑποκαταστάσεως τῶν δεδομένων ἀγαθῶν ὡς τὸν λόγον τῶν ὀριακῶν χρησιμοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν;

1. J. L. Mosak op. cit.